

Sexualundervisning och pornografi

En kvantitativ studie angående ungas upplevelser av
sexualfostran och pornografi

Maria Back

Sam Jansson

Examensarbete för socionom (YH)-examen

Utbildning till socionom

Vasa 2022

EXAMENSARBETE

Författare: Maria Back & Sam Jansson

Utbildning och ort: Socionom, Vasa

Inriktning: Ungdomsarbete och metodik

Handledare: Viktor Matintupa & Ralf Lillbacka

Titel: Sexualundervisning och pornografi. En kvantitativ studie angående ungas upplevelser av sexualfostran och pornografi

Datum: 22.04.2022

Sidantal: 40

Bilagor: 1

Abstrakt

Vårt examensarbete behandlar ämnena sexualfostran och pornografi. Sexualitet är en naturlig del av människan och en livslång process som kräver kontinuerlig sexualfostran för att säkerställa god sexuell hälsa hos individen. Pornografin har idag blivit en aktuell del av de ungas utforskande av sexualitet och behandlas därför i detta arbete i samband med sexualitet och sexualfostran.

Syftet med arbetet var att granska vilken typ av information unga får angående sexualitet och pornografi, om de anser att dessa frågor behandlas tillräckligt inom skolans sexualundervisning och hur de själv önskar få denna typ av information. Frågeställningar för vårt arbete var: Vilken info får de unga om sex och pornografi, när och av vem? Är det tillräcklig information, är det vid rätt tillfälle och av rätt personer? Vilken relation har unga egentligen till pornografi?

Detta arbete genomfördes som en kvantitativ undersökning. Som metod för insamlande av data användes en enkätundersökning riktad till unga angående aktuella frågor kring sexualfostran.

Våra resultat visar att majoriteten av de som svarade tagit del av undervisning inom hälsokunskap, men att flertalet inte undervisats om sex, sexualitet och pornografi i skolan, trots att ämnet hälsokunskap borde behandla aktuella frågor kring ungas sexualitet. Resultaten uppvisar vidare på att de svarande som fått ta del av skolundervisning som behandlat ämnen kring sexualitet fortfarande kände att de fått bristfällig information och var i behov av mera information. Ungas preferenser gällande informationskälla i frågor som berör pornografi och sexualitet var, enligt våra resultat, sexualrådgivare och lärare. Ungas relation till pornografi visade sig vara varierande, för en del var det frågan om nöje och för andra ett sätt att söka information.

Språk: svenska

Nyckelord: pornografi, sexualfostran, sexualitet, ungdomar

BACHELOR'S THESIS

Author: Maria Back & Sam Jansson

Degree Programme: Social services, Vaasa

Specialisation: Youth Work and Methodology

Supervisor(s): Viktor Matintupa & Ralf Lillbacka

Title: Sex education and pornography. A quantitative study regarding young people's experiences of sexual education and pornography

Date: 22.04.2022

Number of pages: 40

Appendices: 1

Abstract

Our thesis deals with the subjects of sexual education and pornography. Sexuality is a natural part of the human nature and a lifelong process that requires continuous sexual education to ensure good sexual health for the individual. Pornography is a current part of young people's exploration of sexuality and is therefore dealt with in this work in connection with sexuality and sexual education.

The purpose of the work was to examine the type of information young people receive regarding sexuality and pornography, whether these issues are adequately addressed in the school's sex education and how young people themselves would want to receive this type of information. Our questions regarding this work were: What kind of information do young people receive about sex and pornography, when and by whom? Is there sufficient information and, is it given at the right time and by the right people? What kind of relationship do young people really have to pornography?

This work was carried out as a quantitative survey. As a method for collecting data a survey regarding current issues regarding sexual education, aimed at young people, was used.

Our results show that the majority of the young respondents have taken part in health education classes, but several of them had not been taught about sex, sexuality and pornography in school, despite the fact that the subject of health education should address current issues concerning young people's sexuality. The results also showed that those who had received education about topics related to sexuality still felt that they had received inadequate information and felt a need for more information. According to our results, young people's preferences regarding information sources in matters concerning pornography and sexuality were sexual counselors and teachers. The relationship young people had to pornography varied, for some it was a way to seek pleasure and for some it was a source for information.

Language: Swedish

Key words: pornography, sexual education, sexuality, youth

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Syfte och frågeställning	2
3	Ungdomar och sexualitet	2
3.1	<i>Ungdomars sexuella utveckling</i>	3
3.1.1	Puberteten	4
3.1.2	Skapande av den sexuella självbilden	5
3.1.3	Skapande av relationer och intimitet	6
3.1.4	Ansvarstagande gällande den egna sexualiteten	8
3.1.5	Pornografi som en del av den sexuella utvecklingen	8
4	Vad är pornografi?	8
4.1	<i>Definition av begreppet pornografi</i>	9
4.2	<i>Pornografins historia</i>	9
4.3	<i>Pornografi idag</i>	10
5	Sexualfostran och sexualundervisning	11
5.1	<i>Grunderna för sexualfostran</i>	11
5.1.1	De sexuella rättigheterna.....	12
5.1.2	Sexualupplysning	14
5.1.3	Sexualundervisning	14
5.1.4	Sexualrådgivning	15
5.2	<i>Riktlinjer inom sexualfostran och sexualundervisning</i>	15
5.2.1	Människokropp, pubertet och utveckling.....	16
5.2.2	Sexuellt överförbara sjukdomar och förebyggande av graviditet	16
5.2.3	Sexualitet	17
5.2.4	Människorelationer.....	18
5.2.5	Sexuella rättigheter.....	19
5.2.6	Samhället, normer och media	19
5.3	<i>Sexualundervisning i skolorna i Finland</i>	20
5.4	<i>Inofficiell sexualfostran</i>	20
5.5	<i>Pornografins roll inom sexualfostran</i>	21
6	Forskning som gjorts inom dessa ämnesområden	22
6.1	<i>'Aggression and Sexual Behavior in Best-Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update.'</i> 22	
6.2	<i>'We expected more about sex in the sex week' -A qualitative study about students' experiences with a sexual health education programme, from a health-promotion perspective'</i>	23
6.3	<i>'Attitudes, knowledge and sexual behavior among Finnish adolescents before and after an intervention'</i>	24
7	Metod	24
7.1	<i>Undersökningsgrupp</i>	24
7.2	<i>Undersökningens praktiska genomförande</i>	25

7.3	<i>Pilot</i>	26
7.4	<i>Kvantitativ undersökningsmetod</i>	26
8	Resultat	26
8.1	<i>Analys</i>	27
8.1.1	Varifrån får ungdomar information om sex och pornografi?	27
8.1.2	Är informationen om sex och pornografi som ges till ungdomar tillräcklig?	30
8.1.3	Hur skulle ungdomar vilja få information om sex och pornografi?	31
8.1.4	Pornografivanor bland ungdomar	32
9	Sammanfattning	35
9.1	<i>Kritisk granskning</i>	38
9.2	<i>Avslutande reflektioner</i>	39
	Källor	
	Bilaga	

1 Inledning

Människan är från födsel en sexuell varelse. Redan från barnsben sker utforskande av det egna könet och den egna sexualiteten genom lek. Sexualitet kan tolkas och beskrivas på ett flertal sätt, men oavsett synvinkel på vad begreppet sexualitet exakt innebär, är den gemensamma faktorn att sexualiteten utgör en del av människans natur. Information om och utforskande av sexualitet är således av vikt för individen i formandet av den egna sexuella identiteten, av vilket man kan dra slutsatsen att en ung människa, som är mitt i förändring gällande såväl fysiska som mentala aspekter i självet, har särskilt behov av information kring sexualitet samt vägledning i utforskandet av den. (Kontula, 1990, s. 13)

I enlighet med läroplanen ska unga, i samband med undervisningen inom ämnet hälsokunskap, ges sexualundervisning som en del av hälsofostran. Sexualundervisningens syfte är att delge unga den information om sexualitet och sex de behöver för att göra goda val angående den egna sexuella hälsan och det individuella välbihaget. (Bildjuschkin & Malmberg, 2000, s.10)

Dagens unga lever i ett IT-samhälle, där internet är en stor del av vardagen. Internet medför nya sätt att ta del av information och ger bredare möjligheter för utforskande. Vad man än söker, är det högst sannolikt att det hittas genom en snabb sökning på internet. I och med internet har även pornografin fått större utbredning och blivit mer lättillgänglig. Enligt tidigare forskning via Duodecim Terveyskirjastos hemsida kan man läsa att ungdomar i Finland stöter på pornografi oftare än i andra europeiska länder. Eftersom digitala medier är bekant för majoriteten av ungdomar så stöter barn och ungdomar på pornografi första gången redan i åldern 12–14. (Duodecim Terveyskirjasto 2018)

Ungdomar i högstadieålder har vanligtvis redan tidigare kommit i kontakt med pornografi på ett sätt eller annat. Pornografi har kommit att utgöra en del av utforskandet av den egna sexualiteten bland unga. Puberteten medför mycket nytt och frågor om den egna sexualiteten uppstår. Skolans sexualkunskap ger inte alltid tillräckliga svar, vilket driver unga till att söka information annanstans. Inom pornografi finns det en stor variation, detta ger även fler möjligheter till olika typer av utforsknigar. Innehållet i pornografin är inte enbart heterosexuellt riktad, utan innehar en mängd genrer och har således bredare innehåll vad gäller former av att uttrycka sexualitet. Det finns däremot skillnader mellan "sedvanligt" sex

och pornografi, i vilka en ung person kan behöva hjälp av en vuxen i att navigera. Unga behöver kunna uttrycka de tankar och funderingar som eventuellt uppstår i samband med att komma i kontakt med pornografi, och detta i en trygg miljö, utan att bli dömda. (Lantz, 2021, s.58–59)

Skolan har inom ramen av hälsofostran ett ansvar att ge unga information om sex och sexualitet, här tänker vi oss att pornografi idag kan tänkas vara en relevant del att ta med i undervisningen till följd av dess allt större närvaro bland unga. Intresset i detta arbete ligger på vilken information unga idag får gällande sex och pornografi i såväl skolan som privatlivet. Det debatteras hett om pornografikonsumtionen bland unga idag, där en part ser det som nyttigt och informativt medan den andra parten anser pornografikonsumtionen skadlig – vi vill i detta arbete höra de ungas sida och kartlägga var de själva hämtar, respektive delges, information om sex samt pornografi och om informationen är tillräcklig.

2 Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att granska hurdan information unga får om sex och pornografi. Vi vill genom detta arbete utforska hur unga upplever sexualundervisningen i skolan, om de får tillräcklig information angående sex och pornografi från skolan eller annanstans samt hur de själva skulle välja att ta del av information angående dessa. Vi undersöker även vilka upplevelser samt uppfattningar de har om sex och pornografi för att få en bättre förståelse för vilken typ av information de kan tänkas behöva.

Våra frågeställningar är följande:

- Vilken info får de unga om sex och pornografi, när och av vem?
- Är det tillräcklig info, är det vid rätt tillfälle och av rätt personer?
- Vilken relation har unga egentligen till pornografi?

3 Ungdomar och sexualitet

Begreppet sexualitet går att tolka, beskriva och studera på många vis. Vanligt är att sexualitet i enkelhet ses som något som är sammankopplat med de känslor, upplevelser och reaktioner

som uppstår i samband med könsorganens funktion. Man kan även se på sexualitet ur ett bredare perspektiv, där all sensuell njutning som bidrar till vällust är av sexuell natur. Sexualiteten kan vidare ses som ett erfarenhetsmässigt och individuellt fenomen som upplevs olika från individ till individ. (Nummelin, 1997, s. 18–19)

Världshälsoorganisationen (WHO) beskriver sexualitet som en väsentlig del av människans natur i alla livsskeden. Sexualitet innefattar kön, könsidentitet, könsroller, sexuell läggning, erotik, välbehag och förökning. Tankar, fantasier, lust, övertygelser, attityder, beteende, sexuella akter, roller och relationer klassas som delar av sexuella upplevelser och uttryckandet av sexualitet. Sexualitet kan innefatta alla ovanstående aspekter, men en individ upplever och uttrycker dessa i varierande grad och högst individuellt. Biologiska, socialpsykologiska, etiska, politiska, ekonomiska, lagbundna, historiska, religiösa och spirituella faktorer kommer att inverka på individens sexualitet och uttryckandet av denna. (BZgA, THL & WHO, 2010, s. 16)

Den sexuella utvecklingen är starkt förknippad med puberteten och blir således en viktig aspekt i den ungas liv. Sexualitet, vad det innebär och hur det tar sig form är en av de många saker unga utforskar när de formar sig en uppfattning om jaget. (Nummelin, 1997, s. 21)

3.1 Ungdomars sexuella utveckling

Redan i tidig barndom finns föreställningar och förhoppningar anknutna till det motsatta könet. Barns utforskande av sexualitet kan ses genom förtjusningar, kramande, pussande, läkarlekar där man undersöker varandras kroppar samt övriga lekar som skapar direkt närkontakt. Lek och närhet fungerar som ett sätt att utforska det egna och andras kön, något som är en viktig del av sexualiteten och dess utveckling. Den sexuella utvecklingen och utforskandet får en vändpunkt vid puberteten. Den barnasinnade nyfikenheten blir mer målmedveten och fokuserad då den unga uppnår könsmogenhet. Istället för utforskande barnlekar handlar det nu om att förstå och forma den egna individuella sexualiteten. Den unga börjar skapa romantiska relationer, har en större medvetenhet om det egna könet och börjar införskaffa sig egna sexuella erfarenheter. (Kontula, 1990, s. 13)

En av de viktigaste utvecklingsaspekterna för tonåringar är etablerandet av den allmänna identiteten och den sexuella identiteten. En god sexuell hälsa är en viktig del av ungas välbefinnande ur ett allmänt, socialt och personligt perspektiv. Sexuell hälsa kan skildras

som positiv utveckling och sammansmältning av fysiska, emotionella, intellektuella och sociala aspekter av sexualitet. (Häggström-Nordin & Magnusson, 2020, s. 95)

Enligt Brooks-Gunn och Paikoff (enligt Häggström-Nordin & Magnusson, 2020, s. 95) kan man dela in den sexuella utvecklingen i fyra faser. Den första fasen gäller individens psykologiska anpassning till kroppens utveckling och medföljande nya funktioner samt integrerandet av dessa till en ny kroppsidentitet. Denna fas följs av fas två; utvecklandet av det sexuella jaget. Den tredje fasen handlar om skapandet och upprätthållandet av intima relationer medan den sista, fjärde fasen, handlar om ansvarstagande gällande användning av preventivmedel för att förhindra graviditet och sjukdom.

3.1.1 Puberteten

Ungdomsåren, precis som den mera målmedvetna sexuella utvecklingen, har sin egentliga startpunkt i puberteten. Den unga börjar utveckla en vuxenidentitet och genomgår såväl fysiska som psykiska förändringar. (Kosunen & Ritamo, 2004, s. 61)

Puberteten och den medföljande utvecklingen sker väldigt individuellt, vanligtvis placerar sig denna fas av livet mellan 12 och 22 års ålder. Flickor når i genomsnitt könsmognad vid 13 års ålder medan pojkars könsmognad i genomsnitt sker vid åldern 13 år och 5 månader. Dessa genomsnittliga åldrar baserar sig på när menstruationen respektive sädesutlösningen börjar. I yngre ungdomsålder är förändringar i den egna kroppen en huvudsaklig utmaning, pubertetens fysiologiska förändringar gör att den ungas bild av den egna kroppen förändras och blir något att utforska. I mellersta ungdomsåren förändras även den ungas människorelationer. Jämnåriga personer, egna ideal och vuxna den unga ser upp till blir allt viktigare i formandet av jaget - där den egna sexualiteten är en relevant del. (Kosunen & Ritamo, 2004, s. 61; Nummelin, 1997, s. 26)

Puberteten, med kroppens förändringar, påverkar den ungas upplevelser och känslor angående den egna kroppen. Kulturella ideal har en inverkan på den ungas upplevelse av förändringarna som sker i kroppen. Vanligt är att flickor har en negativ syn på ökningen av vikt och längd som sker under puberteten, troligtvis till följd av rådande ideal i samhället. Känslan av att vara outvecklad förekommer hos båda könen. För utvecklandet av en positiv sexuell identitet och god sexuell hälsa är det viktigt att såväl negativa som positiva känslor

kring den nya kroppen kan bearbetas och vävas samman till en enhetlig och tillfredsställande kroppsuppfattning och -identitet. (Hägström-Nordin & Magnusson, 2020, s. 95–96)

3.1.2 Skapande av den sexuella självbilden

Den sexuella självbilden och dess utveckling formas och påverkas av många ting. Händelser och upplevelser tar sig form olika hos olika personer. Den sexuella självbilden påverkas alltså av olika företeelser från barndomen framåt på varierande vis, från individ till individ. Den sexuella utvecklingen är en livslång process som kan delas in två kategorier, den biologiska sexualiteten som utvecklas och mognar med tiden samt den psykologiska sexualiteten som utvecklas och lärs genom växelverkan med andra människor. (Bildjuschkin & Malmberg, 2000, s.21; Nummelin, 1997, s. 23)

En del upplevelser har kunnat konstateras vara sådana som tämligen ofta har en inverkan på formandet av den sexuella identiteten, individens upplevelse av det egna könet är en av dessa. Huruvida individen känner sig ett med det egna könet, hur utomstående värdesätter könet ifråga och vilken respons man fått angående den egna könsrollen har en inverkan på den egna sexuella självbilden. Positiva upplevelser om den egna könsrollen, positiv feedback av andra om framgång i könstilldelade egenskaper och upplevelse av att vara duglig som partner stärker den sexuella självbilden. Den individuella kroppsuppfattningen spelar också roll, huruvida man är nöjd med kroppen och de förändringar som sker i den samt kan acceptera den egna kroppen som en naturlig del av den sexuella identiteten och dess utveckling. Vidare påverkas detta av utomståendes värderingar av individens kropp, vilken respons jämnåriga ger och vilka ideal som råder. Föräldrar och andra vuxna som fungerar som rollmodeller påverkar också den sexuella identitetens formande hos unga genom hur de vuxna uppvisar ömhet, anknytning och omtanke för varandra. (Bildjuschkin & Malmberg, 2000, s. 21)

En ung person som växer upp i ett stöttande klimat och är del av en grupp där den rådande attityden är att varje individ, även de som avviker från normen, accepteras och är värdefulla, har goda förutsättning för sin sexuella utveckling. Den sexuella utvecklingen främjas genom att de egna känslorna och upplevelserna accepteras och värdesätts. En miljö där man uttrycker negativa attityder kring sexuella frågor gör däremot att den ungas jagbild och självkänsla kan skadas. Barn och unga har en rädsla för att lämnas utanför och försöker ofta passa in i en grupp. Negativa attityder och åsikter som eventuellt berör dem skapar rädslan

av att inte accepteras för sin sexualitet. Således är det viktigt att miljön är stöttande och attityden hos personer i den ungas närmsta krets är tolerant för frågor kring sexualitet och dess utveckling. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 78)

3.1.3 Skapande av relationer och intimitet

Enligt Korteniemi-Poikela och Cacciatore kan sexualiteten och relationsskapandet delas in i elva steg. De första fyra stegen gäller den tidiga barndomen under vilken barnet utforskar kärlek och intimitet genom utforskandet av den egna och andras kropp, självkärlek, närhet till föräldrar, beundran till personer i familjen och förtjusningar till personer i barnets närmsta krets. Vid 6–12 års ålder skiftar förtjusningen till personer utanför den närmsta kretsen, vanligtvis kändisar och idoler, och barnet börjar föreställa sig en verklig parrelation till kärleksobjektet. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 24–27)

I de senare stegen (5–11) behandlar och utvecklar den unga temat förälskelse och börjar skapa romantiska relationer samt söka närhet. Vid 13–18 års ålder (steg 5. *Bekant men hemlig*) flyttar kärleksintresset från kändisförälskelser till bekanta, oftast jämnåriga, som kunde vara potentiella partners. Denna kärlek är oftast laddad till följd av den ungas egen utveckling och hålls hemlig. Fokus ligger på själva känslan av förälskelse men den uttrycks inte. Här förändras jagbilden och den unga börjar se sig själv som en eventuell partner och söker samtidigt efter potentiella kärleksobjekt i omgivningen. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 75–78)

Den unga går vidare från den hemliga förälskelsen då känslorvallen lagt sig och den unga vågar berätta om sin förälskelse åt kamrater och trygga vuxna. I detta stadiet börjar en kärleksrelation kännas möjlig och den unga söker bekräftelse kring sina känslor av de människor den unga anser pålitliga. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 81–85)

Då den unga vågat öppna upp sig om förälskelse till de närmaste, och fått stöd i utforskandet av dessa känslor, blir steget mot ett parförhållande aktuellt. Den unga är nu redo att bekänna sina känslor för kärleksobjektet. Den unga prövar sig fram i hur dessa känslor kan bekännas och vad utkomsten av detta kan vara. Kärleksbekännelserna leder inte alltid till ett förhållande och den unga kan ha många funderingar på hur dejtande och parförhållanden egentligen ser ut. De unga lär sig i detta stadiet att både uttrycka eget kärleksintresse och att vara föremål för någon annans kärleksintresse, och behandlar frågor samt känslor kring detta. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 91–96)

Dejtande och inledande av ett parförhållande kan se olika ut. Till en början, när den unga inte ännu känner någon större dragningskraft eller behov av närhet, kan det handla om dejtande utan beröring. Med tiden blir däremot längtan efter beröring större och de unga går in i hand i hand fasen. Hand i hand fasen tillåter beröring på ett tryggt och neutralt sätt, dock är känslor av upphetsning och förvirring vanliga medan denna fas är ny. I detta skede av att skapa parförhållanden handlar det sällan om sexuell upphetsning i sig, men beröring väcker starka känslor och de unga måste lära sig reglera närhet och gemenskap samt kontrollera den egna kroppen. Icke-verbal kommunikation, så som ansiktsuttryck och kroppsställning, börjar spela en stor roll i relationen. När de unga vant sig vid varandras närhet börjar sexuell närhet finnas i tankarna. I detta stadie är det viktigt att de unga vägleds i självbestämmanderätt och lär sig respektera andras gränser för närhet. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 99–103)

Då den unga genomgått tidigare steg av den sexuella utvecklingen börjar hen känna sexuell upphetsning i närheten av sitt kärleksintresse. I detta stadie har förvirringen kring de egna känslorna kring beröring och närhet minskat och den unga känner sig redo för mer närhet. Kyssar utbyts, sexuell upphetsning uppstår och relationen handlar inte längre bara om känslor utan även om biologiska aspekter. Steg för steg blir beröringen intimare och sexuellt laddad. I detta stadie handlar det om att lära sig de egna gränserna och att kunna uttrycka dem, samtidigt som andras gränser måste respekteras. Steget till sex, och när en ung person är redo för sex, är väldigt individuellt. Media målar ofta upp en bild av att dejtande och steget till samlag sker snabbt och unga kan till följd av detta känna sig pressade och förvirrade. Unga behöver därför kunna diskutera frågor gällande den sexuella utvecklingen, dejtande och individuell variation i dessa med en vuxen. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 107–109)

Vid 15–20 års ålder börjar unga utforska sexuell njutning. Den unga lär sig lyssna till sig själv, den egna sexuella mognaden och analysera vad som leder till njutning. Denna utforskning sker nu tillsammans med en partner, medan utforskandet av intimitet och upphetsning tidigare skett i ensamhet. Förmågan för empati och förståelse kring varje människas självbestämmanderätt bör nu vara välutvecklad. I en trygg relation, med ömsesidig förståelse, lär sig den unga formulera egna önskemål, lägga gränser och utforska den egna sexualiteten, samtidigt som känslorna och relationen till partnern blir djupare. Den unga lär sig vilka aspekter de värdesätter hos en partner, kan urskilja vad som är skadligt beteende i en relation och får således goda möjligheter till att knyta meningsfulla och hållbara relationer. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 115–119)

3.1.4 Ansvarstagande gällande den egna sexualiteten

I och med att de unga utvecklar sin sexualitet och skapar romantiska relationer går de igenom olika steg av dessa och lär sig reglera sig själva och införskaffar sig kunskap kring sex och sexualitet. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 125)

En viktig del av den sexuella utvecklingen och mognaden är att den unga lär sig känna igen riskbeteende, har självbevarelsedrift och tillräcklig information om preventivmetoder mot sjukdom och oönskad graviditet. Här spelar sexualfostran en stor roll i att vägleda och ge information så att den unga har de kunskaper som krävs för att göra sunda val angående den egna sexuella hälsan. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2015, s. 125; Häggström-Nordin & Magnusson, 2020, s. 95)

3.1.5 Pornografi som en del av den sexuella utvecklingen

Det är naturligt att unga idag utforskar sin sexualitet genom pornografi. Puberteten medför mycket nytt och frågor om den egna sexualiteten uppstår. Sexualkunskapen i skolan ger inte alltid tillräckligt med svar på dessa frågor och lämnar bort mycket, vilket gör att den unga söker information annanstans ifrån. (Lantz, 2021, s.59)

Pornografi är lättillgängligt och har stor variation, vilket ger större möjlighet för utforskandet. Porren är heller inte enbart heterosexuellt riktad, till skillnad från hur man vanligtvis beskriver sex som något mellan man och kvinna, utan uppvisar även andra sexuella läggningar och möjligheter att uttrycka egen sexualitet på. (Lantz, 2021, s. 59)

4 Vad är pornografi?

Pornografien har i och med internet blivit alltmer lättillgängligt och tillhör de mest eftersökta ämnena på internet. Barn och unga är dagligen uppkopplade till internet och kan med hjälp av mobiltelefoner och datorer ta del av pornografiskt material och sexuella handlingar med bara några klick. (Häggström-Nordin & Magnusson, 2020, s. 73)

En exakt definition på vad pornografi är har visat sig vara svår att göra, delvis på grund av ämnets kontroversialitet och delvis till följd av hur många genrer det finns inom pornografi. Man pratar internationellt oftast om *sexually explicit material*, som avser material i bild, ljud

och text vars syfte är att väcka sexuell upphetsning genom att avbilda sexualvanor och handlingar eller exponera de mänskliga reproduktionsorganen. (Hägström-Nordin & Magnusson, 2020, s. 73)

4.1 Definition av begreppet pornografi

Ordet pornografi kommer från grekiska, pórne- som betyder "person i prostitution" och grafia som betyder "skrivet material". Enligt RFSU:s handbok har definitionen på pornografi i Webster's Dictionary år 1864 varit "liderlig målning vars syfte är att försköna väggarna i ett rum helgat åt bacchanaliska orgier, som det finns exempel på i Pompeji". Ordet pornografi spred sig till det vardagliga språket och kom senare att betyda alla former av sexuella framställningar i bild och text. Vanligaste definitionen idag av pornografi är material som finns för att göra någon sexuellt upphetsad. Ordet porr är en förkortning på ordet pornografi. (Ahlin & Dufva, 2021, s.; RFSU, 2007, s. 19–20)

4.2 Pornografins historia

Pornografen är ett skepnadsbytt, kulturellt fenomen som återfinns långt tillbaka i människans historia och som fortsatt närvara i den på ett sätt eller annat, genom alla människans olika tidsepoker. Pornografiskt material har återfunnits så långt tillbaka som till grottmänniskans kvarlämningar, i form av grottmålningar. Man kan således konstatera att pornografen inte är ett enskilt fenomen, utan en integrerad del av vår kultur. Däremot har den sett olika ut i olika skeden av människans historia. (RFSU, 2007, s.19)

Den moderna pornografens födsel kan spåras till utgrävningarna av Pompeji och Herculaneum som påbörjades under slutet av 1700-talet. Bägge städer utplånades 79 e Kr av ett vulkanutbrott. Fältjournaler från dessa utgrävningar vittnar om upptäckten av "oanständiga" föremål som avbildade sexuella akter. Bilder på sexuella akter kunde återfinnas lite överallt, från gatuskyltar till objekt i de pompejanska hemmen. Fynden chockerade européerna, vars sexuella kultur såg helt annorlunda ut på 1700-talet än vad den hade gjort i Pompeji på hundratalet. Man betraktade antiken som ett föredöme gällande intellekt, konst och moral vilket för européerna inte stämde överens med vad som hittades vid dessa utgrävningar. Vid slutet av 1700-talet valde man att sära på fynden från utgrävningarna som fanns vid Herculaneum-museet och föremål av sexuell karaktär

flyttades till ett eget, hemligt rum som endast fick besökas med specifikt tillstånd. Vid mitten av 1800-talet hade rykten om detta rum spridit sig över hela Europa och det tillgavs namnet ”Den pornografiska samlingen”, ett namn som utformades av grekiska ord i ett försök att dölja vad som fanns i rummet. I samband med skapandet av detta hemliga rum gjorde man pornografin till en egen kategori som kan studeras och urskiljas från andra ämnen. (RFSU, 2007, s.19–20)

4.3 Pornografi idag

De flesta vuxna personer idag minns säkert att de kommit i kontakt med porr för första gången i form av till exempel *Playboy*-tidningar i affären. *Playboy* och dylika tidningar kategoriseras som softcore eller på svenska “mjukporr”. I dessa handlar innehållet oftast om nakenhet utan direkta sexuella akter. (Lantz, 2021, s.16)

Porrfilmerna delas traditionellt sett upp i två kategorier, softcore och hardcore. Softcore är en mildare form av erotik som inte innehåller närbilder av kön och penetration. Scenerna är i regel filmade från ett längre avstånd. Hardcore, dvs. hårdporr, är mer tydlig med närbilder på allt det som utspelas. En typisk form av hardcore är att det oftast inte finns något förspel eller att det inte finns någon märkbar uppbyggnad i filmen. Hela idén med hardcore är att tittaren ska få en bild av att det är rått och pang på. (Lantz, 2021, s.16)

Utbudet och tillgängligheten av olika typer av pornografi har radikalt ändrats de senaste åren, vilket har uppmärksammats både i allmänna debatten och i forskningen. Nya trender uppstår hela tiden, främst trender som är kopplade till utvecklingen på internet. Internet erbjuder ungdomar idag mycket mer än *Playboy*, dvs. mjukporr. (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2006, s. 37–38)

Enligt internetoperatörerna är ungdomar den strategiskt viktigaste gruppen vad gäller konsumtion av tjänster och innehåll på internet. Ungdomar tar snabbt till sig ny teknik och är i allmänhet öppna för nytt, nyfikna och beredda att tänja sina gränser. Ungdomarna är framtiden på nätet. Det är således inte någon direkt överraskning att ungdomar redan är på väg att bli en viktig del av det pornografiska nätverket på internet. (Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2006, s.37–38)

5 Sexualfostran och sexualundervisning

Den sexuella utvecklingen är en livslång process och kräver kontinuitet då det gäller fostrandearbete inom sexualitet. Sexualfostran behöver vara fortlöpande och ta i beaktande de behov och önskemål de unga har. Informationen som ges behöver även beakta olika utvecklingsnivåer och den konstant föränderliga värld de unga växer upp i. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 9)

Sexualfostran kan ges officiellt, i en professionell miljö som skolan, samt inofficiellt, i hemmet i samband med föräldrarnas fostringsarbete eller genom andra för den unga viktiga personer. Genom god sexualfostran får den unga den information, kunskap och de positiva värderingar som den unga behöver angående den egna sexualiteten och god sexuell hälsa. Unga behöver såväl officiell som inofficiell sexualfostran och dessa bör komplettera varandra för att skapa en trygg miljö och ge helhetstäckande information om sexualitet och främjandet av dess utveckling. Den unga behöver i sin vardag stötts, ges kärlek, trygghet och utrymme för att utveckla den egna sexualiteten. Samtidigt behöver den unga kunna hämta information och fakta för att utveckla färdigheter och sunda attityder gällande sexualitet, där spelar skolan och övriga officiella platser för en viktig roll för sexualfostran. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 8; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 8)

Sexualundervisning utgör en del av hälso- och sexualfostran. Sexualundervisningens syfte är att delge unga den information om sexualitet och sex, som de behöver för att göra goda val angående den egna sexuella hälsan och det individuella välbihaget. (Bildjuschkin & Malmberg, 2000, s. 10)

5.1 Grunderna för sexualfostran

Sexualfostran definieras som en livslång process. Under processens gång anskaffar man sig information, färdigheter och värderingar angående relationer, intimitet och identitet. Sexualfostran är ett paraplybegrepp under vilket sexualupplysning, sexualundervisning och sexualrådgivning ingår. (Kontula & Meriläinen, 2007, s. 9)

Sexualfostran bygger på empirisk information om människans utveckling, människokropp, kön, sexuell läggning, samlag, människorelationer och preventivmetoder. En viktig grund för sexualfostran är de sexuella rättigheterna. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 18)

Utgångspunkten för sexualfostran är åldersenlig utveckling. För en helhetstäckande sexualfostran är det viktigt att kartlägga de ungas utvecklings-, informations- och kunskapsnivåer och planera innehåll i enlighet med dessa. Målet med sexualfostran är att ge unga de redskap och den information de behöver för att förstå den egna sexualiteten och kunna känna njutning gällande den. Sexualfostran strävar även till att lära den unga att skapa meningsfulla och tillfredsställande relationer. Sexualfostran ska vidare lära den unga att ta ansvar över den egna sexuella hälsan och ta hänsyn till andras välmående. Man vill genom sexualfostran främja ungas utveckling och ge redskap för att självständigt kunna bestämma över den egna sexualiteten och egna relationer i olika utvecklingsstadier. Inom sexualfostran är det viktigt att beakta sexuell läggning, könsidentitet och varierande sätt att uttrycka detta på, samt mångkulturalitet. Sexualfostran ska vara inkluderande, ingen ska utelämnas på grund av funktionsnedsättning eller personliga egenskaper. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 8–10)

5.1.1 De sexuella rättigheterna

De sexuella rättigheterna tillhör de mänskliga rättigheterna och berör varje individ. Enligt de sexuella rättigheterna har varje människa rätt till information om sexualitet, rätt att skydda sig själv, rätt till hälsovård angående den sexuella hälsan, rätt att bestämma över de egna människorelationerna, rätt att bestämma över den egna familjeplaneringen och rätt att uttrycka den egna identiteten. Varje individ har självbestämmanderätt och således rätt att medvetet och ansvarsfullt ta beslut angående den egna kroppen och den individuella sexualiteten. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 18)

För unga är relevanta aspekter av de sexuella rättigheterna följande; rätt till den egna sexualiteten, rätt till information om sexualitet, rätt att skydda sig själv samt ges skydd, rätt till tjänster angående sexuell hälsa, rätt till jämlikhet och icke-diskriminerande behandling, rätt till integritet och rätt till att påverka. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 19)

Rätten till den egna sexualiteten innebär individens rätt till att bestämma över det egna sexlivet och huruvida de vill idka samlag eller ej. Varje individ har även rätt till sexuell njutning och att få uttrycka och njuta av den egna sexuella läggningen samt könsidentiteten, på egna villkor. Ingen får påtvingas eller pressas till sexuella akter. Var och en har rätt till en balanserad, trygg och njutningsfull utövning av sexualitet. (Oinonen & Susineva, 2019, s.19)

Rättigheten till information angående sexualitet innebär att varje individ har rätt till helhetstäckande information om sexualitet och de rättigheter samt skyldigheter individen har gällande dessa. Varje individ har rätt till information om positiva sidor av sexualitet och de metoder med vilka sexuell njutning, tillfredsställelse och balans kan uppnås. I informationsrätten ingår även rätt till att få information om könssjukdomar och preventivmetoder. Vidare har individen rätt till att få den information som är nödvändig för att skydda sig själv och kunna göra sunda val angående den egna sexuella hälsan. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 19)

Gällande rätten att skydda sig själv och att ges skydd har varje människa rätt till kroppsintegritet, självbestämmanderätt och trygghet. Beslut om giftermål och förökning är upp till var och en, ingen får tvingas till dessa. Varje individ har även rätt att skydda sig mot oönskad graviditet och sexuellt överförbara sjukdomar. Unga ska speciellt skyddas från att utsättas för våld. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 20)

Varje människa har rätt till att ta del av vårdtjänster angående den sexuella hälsan. Tjänsterna ska vara förmånliga, lättillgängliga och erbjuda högklassig, trygg och faktabaserad vård. Denna typ av vård är exempelvis vård av könssjukdomar, trygg abort, trygg förlossning och fertilitetsundersökningar. Högklassiga preventivmedel ska även finnas tillgängliga för varje individ. (Oinonen & Susineva, 2019, s.19)

Rätten till jämlikhet och icke-diskriminerande behandling innebär att varje individ har rätt att existera utan rädsla för att bli diskriminerad, förnedrad eller utsatt för våld. Varje individ har samma rättigheter och skyldigheter då det gäller att delta i samhällsrelaterad verksamhet. Ingen får diskrimineras på basen av könsidentitet, kulturell bakgrund, samhällsklass, religiös övertygelse eller etnicitet. Diskriminering på basen av sexuell läggning, uttryckande av könsidentitet, ålder eller funktionsnedsättning strider även mot de mänskliga rättigheterna. (Oinonen & Susineva, 2019, s.20)

Rätten till integritet gäller individens rätt att själv bestämma till vilken grad de delar med sig om den egna sexualiteten och hur de väljer att uttrycka den. Varje människa har rätt till privatliv, även de som är beroende av andra människors hjälp i vardagen. Rätten om integritet sträcker sig även till digitala plattformar. Varje individ har rätt att bestämma vilken typ av foto- och videomaterial som distribueras på dem. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 20)

Rätten till att påverka innebär att varje individ har rätt att påverka i beslut angående sexualitet och främja att de sexuella rättigheterna uppfylls för andra. Varje människa har rätt att

påverka i beslut som gäller dem själva i alla sammanhang, exempelvis i individuella frågor, frågor som berör parförhållande, i familjefrågor och även då det gäller samhällliga och statliga sammanhang. (Oinonen & Susineva, s. 2019, 20)

Genom att lära unga om deras sexuella rättigheter tryggar den sexuella utvecklingen och hjälper unga att förstå de egna rättigheterna och skyldigheterna. De sexuella rättigheterna och att förstå dem skyddar de unga från att utsättas för våld eller bli utnyttjade och ger redskap att navigera i frågor som berör deras välmående. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 18)

5.1.2 Sexualupplysning

Sexualupplysning innebär att man når ut med information angående sex och sexuell hälsa till en stor grupp människor samtidigt. Detta kan handla om kampanjer riktade till en specifik åldersgrupp, där man exempelvis delar ut informationsblad om sex och könssjukdomar direkt till hemmen eller genom skolan. En viktig del av sexualupplysningen är också att föra offentliga diskussioner om sexualitet, sexualundervisningens vikt och bägges betydelse för människan. Genom att föra offentliga diskussioner om exempelvis sexualundervisningens betydelse för unga ser man till deras rättigheter angående sexualitet och sexualfostran upprätthålls. (Bildjuschkin & Malmberg. 2000, s. 13)

Sexualupplysningen når ut med information till många samtidigt och är således en effektiv informations-spridare. Kommunikationen är dock ensidig och åhöraren eller läsaren har inte möjlighet att ställa frågor till själva informationsgivaren om de undrar över något eller vill veta mer. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 9)

5.1.3 Sexualundervisning

Sexualundervisning sker vanligtvis i en professionell miljö där undervisningen ges till en mindre grupp, till exempel en skolklass. Åhöraren och talaren kan samspela sinsemellan och möjlighet för klagörande frågor och reflektion finns. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 9)

Sexualundervisning kan även ges på andra ställen än skolan, så som till exempel inom hobbyverksamhet, föreningsverksamhet, armén och vid moderskapsrådgivning. Lämpligt sammanhang för att ge sexualundervisning är egentligen vilket sammanhang som helst där

man intresserar sig för människans välmående och där individen är motiverad till att aktivt främja sitt eget välmående. (Bildjuschkin & Malmberg, 2000, s.13)

Målet med sexualundervisning är att ge åldersenlig kunskap och information angående sexualitet och sexuell hälsa. Sexualundervisningen bör ge tillräcklig information om sexuella hälsa och vad det innebär, samt lära ut de färdigheter den unga behöver för att kunna ta hand om den egna sexuella hälsan. Sexualundervisningen bör även ge redskap och färdigheter gällande människorelationer och växelverkan. (Bildjuschkin & Malmberg, 2000, s.10–11)

Sexualundervisningen bör ges kontinuerligt och påbörjas i god tid. Undervisningen bör ha stor prioritet i de livsskeden då människan som mest behöver stöd i den sexuella utvecklingen. I regel är unga i åldern 12–16 år i stort behov av vägledning angående den egna sexualiteten, eftersom den egna sexuella självbilden börjar forma sig allt tydligare och har en stark påverkan på den ungas allmänna identitetsformande. (Bildjuschkin & Malmberg, 2000, s.10–11)

5.1.4 Sexualrådgivning

Sexualrådgivning berör de tjänster som individen söker sig till angående den egna sexuella hälsan. Kännetecknande för sexualrådgivning är att rådgivning ges till en eller två personer åt gången av en sakkunnig yrkesmänniska. Sexualrådgivning kan även ges i skolan av en skolhälsovårdare i samband med undervisning, men vanligast är att sexualrådgivning ges i andra sammanhang inom social- och hälsovård. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 9; Bildjuschkin & Malmberg, 2000, s. 14)

Sexualrådgivning kan handla om att ge allmän information om sexualkunskap. Vanligtvis handlar rådgivningen ändå om specifika aspekter som individen grubblar över eller upplever svåra angående det egna sexlivet eller den egna sexualiteten. (Bildjuschkin & Malmberg, 2000, s. 14)

5.2 Riktlinjer inom sexualfostran och sexualundervisning

Världshälsoorganisationen WHO och det tyska federala centret för hälsoutbildning BZgA har gjort upp riktlinjer för sexualfostran i Europa. Dessa riktlinjer beskriver vad unga bör

veta och kunna i diverse åldersfaser, för en positiv och tillfredsställande sexuell utveckling. Vidare uppger dessa standarder hurdana situationer och utmaningar unga i respektive åldrar bör klara av samt vilka värderingar och attityder de bör utveckla inom ramen av en god sexuell utveckling. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 13)

5.2.1 Människokropp, pubertet och utveckling

Gällande ämnena människokropp, pubertet och utveckling ska 12–15 åringar ges information om människokropp, kroppsbild och de förändringar som sker i kroppen. Unga i denna ålder ska även ges information om könsstympling av det kvinnliga könsorganet, omskärelse av det manliga könsorganet, hymen och sunda levnadsvanor. Menstruationscykel, kroppsfunktion och känslor kring förändringar i kroppen ska även behandlas. Unga i åldern 12–15 år ska även informeras om upprätthållande av god hygien och välmående. Färdigheter som bör läras unga i denna ålder är att känna igen känslor och tankar kring den egna kroppsbilden och medias inverkan på denna samt kunna granska medias skönhetsstandarder kritiskt. Unga ska även kunna reflektera över förändringarna som sker i kroppen och det egna välmående. Unga ska även ges redskap för att kunna identifiera hur olika känslor påverkar det egna agerandet. Frågor kring sexuell identitet och könet behöver behandlas. (Oinonen & Susineva, 2019, s.14; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 48)

För unga som fyllt 15 år ska inom ämnena pubertet och utveckling ges information om psykologiska förändringar som sker under puberteten. Färdigheter som bör läras ut åt 15 år fyllda och äldre är att kunna skilja på verklighet och de bilder samt uppfattningar som media förmedlar. I denna ålder är det viktigt att lära unga att vara mediekritiska och vägleda till att hitta pålitliga källor om sexualitet på internet eller annanstans. Unga i denna ålder behöver även vägledning i attityder kring kroppsnormer, att kunna ställa sig kritiska till kulturella normer angående dessa och reflektera över den egna inställningen. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 14; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 51)

5.2.2 Sexuellt överförbara sjukdomar och förebyggande av graviditet

Gällande sexuellt överförbara sjukdomar och preventivmetoder ska unga i åldern 12–15 år ges information om de tjänster som erbjuder sexualrådgivning och vägledning gällande preventivmedel. Unga bör informeras om risker i att preventivmetoder misslyckas,

eventuella orsaker till detta samt vilka typer av sexuella akter som kan idkas utan rädsla för könssjukdomar eller graviditet. Färdigheter som bör läras unga i denna ålder är hur graviditet uppstår samt tecken på graviditet, skillnader på skyddat sex och oskyddat sex samt införskaffande av preventivmedel och information om dessa. Unga ska även lära sig att göra medvetna val kring att skaffa sig sexuella erfarenheter eller medvetet välja att inte införskaffa sig dessa. Gällande attityder ska unga vägledas i att inställa sig positivt till det ömsesidiga ansvaret i att använda sig av preventivmetoder. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 14; BZgA, THL & WHO, 2010, s.48)

Unga som fyllt 15 år ska informeras om fertilitet och åldersmässiga förändringar kring detta samt dess påverkan på eventuell familjeplanering. Denna åldersgrupp bör, inom ämnena sexuellt överförbara sjukdomar och preventivmetoder, läras färdigheter som att kommunicera med sin partner som jämlika, kunna diskutera svåra ämnen och respektera avvikande åsikter samt kunna göra medvetna val om preventivmedel på kunskapsbas. Attityder som unga i denna ålder bör vägledas i är att ta hänsyn till skillnader mellan könen kring fertilitet, abort och reproduktion. Unga ska även kunna ta hänsyn till olika familjemodeller, föräldraroller, olika sexuella inriktningar och olikheter i könsidentiteter. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 14, BZgA, THL & WHO, 2010, s. 51)

5.2.3 Sexualitet

Vad gäller sexualitet ska unga i åldern 12–15 år ges information om sexuell upphetsning samt olika preferenser och vanor gällande sex och självutforskande. Vidare ska denna åldersgrupp ges kunskap om könsidentitet, sexuella läggningar, identifiering av den egna sexuella identiteten samt hur man kan njuta av den egna sexualiteten och uttrycka den på ett sätt som känns bra för en själv. Viktiga förmågor som bör läras ut är att kunna göra fria och ansvarsfulla val kring den egna sexualiteten. Unga i denna ålder ska även ges redskap att kunna njuta av den egna sexualiteten på ett ansvarsfullt sätt. De unga behöver även lära sig ett accepterande förhållningssätt gentemot individuella olikheter vad gäller sexualitet och känslor. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 15, BZgA, THL & WHO, 2010, s. 50)

För över 15 år fyllda ska, om sexualiteten, ges kunskap om variationer gällande sex och sexualitet. De ska informeras om att sex inte enbart handlar om samlag utan även innehar andra akter och vanor, samt olikheter individer emellan gällande preferenser kring sex. Viktiga ämnen att behandla är också vad sex innebär i olika åldrar, skillnader individer emellan, sex

och funktionedsättning samt sjukdomars påverkan på sexualiteten. Sex som sker mot betalning bör även behandlas, lika så pornografi och olika sexuella fantasier. Färdigheter som bör läras ut är förmåga att för diskussion om olika relationsformer och orsaker att idka kontra inte idka sex. Vidare ska de unga lära sig att handskas med besvikelser i människorelationer och att överkomma dessa. De unga behöver även kunna sätta egna gränser, formulera egna preferenser och uttrycka dessa respektfullt samt ta hänsyn till andras preferenser och gränser. Unga som fyllt 15 år behöver ges kunskaperna att identifiera och öppet kunna uttrycka den egna sexuella läggningen. För unga i denna ålder är det även viktigt att kunna förhålla sig positivt till sexualitet och njutning samt utveckla förmågan att kritiskt granska samhällets normer. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 15; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 52)

5.2.4 Människorelationer

Relationsrelaterad information som bör ges åt 12–15 åringar är hur faktorer som ålder, religion, kön och kultur påverkar människorelationer samt hur människorelationer knyts och upprätthålls. Unga ska även i denna ålder ges kunskap om olika familjestrukturer och hur dessa kan förändras. Färdigheter som bör läras är hur man ska reagera vid fall av ojämlikhet, diskriminering och orättvisa. I denna ålder bör ungas attityd till att bygga jämlika och tillfredsställande relationer främjas. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 15; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 49)

För 15 år fyllda och äldre bör, gällande människorelationer, ges information om mångfald inom dessa och att människorelationer kan se olika ut. Vidare ska information om könsroller, beteende som följer kontra avviker från normen kring könsroll samt förväntningar och missuppfattningar kring könsroller läras ut. Färdigheter att stå upp mot orättvisa, att inte prata nedsättande om sig själv och att ingripa om andra utsätts för nedsättande tal eller förnedrande skämt är viktiga att lära ut åt unga i denna ålder. Relevanta färdigheter för åldersgruppen är även reflektion över föräldraskap och dess betydelse samt hur en stöttande och omsorgsfull människorelation ser ut. Gällande attityder behöver åldersgruppen vägledas till att förhålla sig öppet till mångfald i människorelationer och livsstilar samt förstå historiska och sociala faktorer som inverkar på människorelationer. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 15; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 53)

5.2.5 Sexuella rättigheter

Unga i åldern 12–15 år bör, inom ramen av sexuella rättigheter, ges information om de lagar som berör sexualitet så som exempelvis den sexuella myndighetsåldern. Till varje människas sexuella rättighet hör att ansvarfullt och medvetet få besluta om frågor som berör den egna sexualiteten. För unga i denna ålder är det viktigt att lära ut färdigheter i att ta i beaktande såväl de egna, som andras sexuella rättigheter. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 16; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 50)

Över 15 år fyllda ska delges information om de sexuella rättigheterna och brott mot dessa, så som strafflagens definition av, och innehåll om, sexualbrott. Unga ska även ges information om våld och övergrepp. Unga ska även få information om sin rätt till preventivmetoder och abort, samt information om att ingen får tvingas till medicinska ingrepp för fastställande av juridiskt kön. De färdigheter som unga i denna ålder behöver lära är att förstå vad människorättigheterna innebär, förmåga att kräva att de sexuella rättigheterna respekteras samt kunskap i att erkänna då rättigheter kränks och stå upp emot diskriminering och sexuella trakasserier baserade på kön eller sexualitet. Unga i denna ålder behöver, gällande attityder, vägledas i rättsenligt tänkande och handlande. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 16; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 54)

5.2.6 Samhället, normer och media

Unga i åldern 12–15 år bör ges kunskaper om att medvetet behandla och bryta ner normer och värderingar som råder i samhället. Vidare ska attityder gällande hetero- och könsnormativt tänkande läras ut, på så vis att de unga förmår undvika hetero- och könsnormativt tänkande och istället lär sig bemöta alla jämlikt. Unga i denna ålder ska uppmuntras att bilda sin egen uppfattning om sexualitet och kunna anpassa sig till det föränderliga samhället. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 16; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 50)

För över 15 år fyllda ska ges information om jämlikt bemötande, konsekvenser av utfrysning och fysisk samt psykisk mobbning. De unga ska lära sig vara normkritiska och förmå granska saker från flera synvinklar samt kunna se saker ur andra personers perspektiv. Unga i denna ålder ska göras medvetna och få förståelse om hur samhället, kultur och historia påverkar det sexuella beteendet och kunna acceptera olika värdegrunder samt övertygelser gällande dessa. Självförtroendet och självkänslan ska främjas och de unga bör ges redskap för

utvecklandet av dessa. De unga ska även vägledas vad gäller förhållning till det föränderliga samhället och att kunna känna sig trygg och positivt inställd till detta. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 16; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 54)

5.3 Sexualundervisning i skolorna i Finland

I den finska grundläggande läroplanen, ”*Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*”, utgiven av Utbildningsstyrelsen, framgår det under målet inom hälsokunskap för årskurserna 7–9, att eleverna ska få kunskap om sexualitet, olika områden av sexuell hälsa och olika variationer av sexuell utveckling. (Utbildningsstyrelsen, 2014, s. 401)

I läroplanen framgår det också att man i ämnet hälsokunskap ska ta upp identitet, självbild och självkänedom, sexuell utveckling, betydelsen av omsorg, familj och närstående, psykiskt välmående, självkänsla samt säkerhetskunskap. (Utbildningsstyrelsen, 2014, s.401)

Den officiella sexualundervisningens uppgift är att ge kunnig, mångsidig och opartisk information som baserar sig på aktuella undersökningar. Unga ska informeras om exempelvis preventivmedel, könssjukdomar och mångfald kring sexualitet och kön. Unga har en naturlig nyfikenhet kring sexualitet, men alla har inte samma utgångspunkt vad gäller kunskapsnivå och stöd kring dessa frågor, vilket leder de unga till att söka information på egenhand. Det är vanligt att unga söker information via internet eller genom vänner. Denna information är betydelsefull för den unga, men informationen som fås är inte alltid pålitlig. Den officiella sexualundervisningens uppgift är att vägleda den unga till pålitlig information och ge en mångsidig sexualundervisning med täckande innehåll, för att främja den ungas information kring sexuell hälsa. Sexualundervisningen bör svara på de behov unga har och korrelera med den värld de växer upp i. Detta betyder att undervisningen behöver formas utgående från de unga och de frågor som är relevanta för dem. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 8–9)

5.4 Inofficiell sexualfostran

Sexualfostran sker på många plan och unga söker information om sex och sexualitet från flera ställen. Grundskolans sexualundervisning är inte det enda stället unga hämtar

information ifrån angående sexualitet och den egna sexuella utvecklingen, utan hemmet, det egna sociala nätverket, jämnåriga, internet och omvärlden utgör en viktig roll i sexualfostran och informationssökandet. (Oinonen & Susineva, 2019, s.8–9)

För den unga är det viktigt att bli stöttad och att få uppleva öppenhet från omgivningen angående frågor om den egna sexualiteten. Unga behöver delges information om mänsklig utveckling, människokropp, kön, sexuell läggning, sexuella relationer, mänskliga relationer och preventivmedel även i vardagsmiljö. Hemmet och omgivningen behöver vara stödande, trygg och accepterande kring frågor om den sexuella utvecklingen. Unga behöver ges utrymme i sitt utvecklande och behandlande av frågor kring sexualitet. Upplevelsen av att bli accepterad och värderad som individ är viktigt för den sexuella utvecklingen och hälsan hos unga. En miljö som uttrycker negativa attityder kring sexuella frågor, eller är obekvämt inför dessa, kan vara skadlig för den ungas självbild och självkänsla. (Oinonen & Susineva, 2019, s. 8 & s. 18; BZgA, THL & WHO, 2010, s. 8; Korteniemi-Poikela & Cacciatore, s. 78)

5.5 Pornografins roll inom sexualfostran

Ungdomar i högstadieålder har vanligtvis redan kommit i kontakt med pornografi på ett sätt eller annat. Det är därför viktigt att ta upp ämnet pornografi, vad det är och hur det skiljer sig från verkligheten, inom ramen av hälso- och sexualfostran. Unga utforskar den egna sexualiteten och vidgar sin sexualkunskap genom pornografi och behöver därför information och utrymme för öppen dialog gällande det de ser i pornografin. (Lantz, 2021, s.58)

Pornografins innehåll skiljer sig från sex på många vis, pornografin kan exempelvis visa upp hårdhänta sexakter där kvinnan underkastar sig för sådana handlingar som gör ont och knappast är njutningsfulla för henne. Sex mellan privatpersoner sker i samtycke, man kommunicerar med varandra kring vad som känns bra och strävar till att båda ska kunna känna njutning under sexakten. Detta är något som är viktigt att ta fasta på i dialogen med ungdomarna. Vidare behöver man poängtera att de våldsamma handlingarna man kan se i pornografi inte är en modell på hur man måste göra. Pojkar behöver inte dominera och vara våldsamma för att det är så sex kan se ut i pornografi och flickor behöver inte gå med på sådana handlingar som inte känns okej för dem. (Lantz, 2021, s.59)

6 Forskning som gjorts inom dessa ämnesområden

I detta kapitel behandlar vi några artiklar som berör ämnena sexualitet, pornografi och sexualfostran. Artiklarna fungerar som en överblick gällande vad man tidigare undersökt inom ämnen som är relevanta för vår undersökning och vilka resultat detta gett.

6.1 'Aggression and Sexual Behavior in Best-Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update.'

År 2010 publicerades artikeln *Aggression and Sexual Behavior in Best-Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update*. Undersökningen handlade om vilken typ av material som kan återfinnas i pornografi. Undersökningen uppvisade att 88,2% av scenerna innehöll fysiskt våld och 48,7% verbalt våld. Få scener innehöll samkönat samlag. I valet av material att analysera använde man sig av listor på de mest uthyrda och köpta pornografivideorna under tidsspannet december 2004 till juni 2005. Man fick fram 275 unika titlar, av vilka man slumpmässigt valde ut 50 titlar att analysera, vilka allt som allt innehöll 304 scener. 225 populära titlar analyserades alltså inte alls. (Bridges, Wosnitzer, Scharrer, Sun & Liberman, 2010)

Vi förundrade oss över hur statistiken skulle sett ut om alla 275 titlar hade analyserats, då det resultat som gavs reflekterar mindre än hälften av de titlar som var populärast under den valda tidsperioden. Vi kan också undra om resultatet kan anses reflektera innehållet i de mest populära pornografivideorna, då material valts slumpmässigt och det enbart utgör 18,18% av det totala materialet. I detta fall kan vi enbart konstatera att i 50 slumpmässigt utvalda pornografivideon förekom våldsamt beteende oroväckande mycket, men vi kan inte genom detta säga att all pornografi är våldsamt. Vi kan däremot konstatera att pornografi kan innehålla våldsamma akter och att detta är något ungdomar kan komma i kontakt med. Vad gäller förekomsten av sexism, rasism och homofobi inom pornografi gav undersökningen inga direkta resultat förutom att få scener där samkönat sex förekom kunde urskiljas. (Bridges, Wosnitzer, Scharrer, Sun & Liberman, 2010)

6.2 ‘We expected more about sex in the sex week’ -A qualitative study about students’ experiences with a sexual health education programme, from a health-promotion perspective’

Under 2021 publicerades en artikel, *‘We expected more about sex in the sex week’ -A qualitative study about students’ experiences with a sexual health education programme, from a health-promotion perspective’* i Norge. Artikeln handlade om en undersökning som gjorts gällande sexualundervisningsprogrammet “Week 6” i norska skolor. Programmet och undersökningen utfördes av den norska organisationen Sex and Politics.

Syftet med undersökningen var att, ur ett hälsofrämjande perspektiv, utforska ungdomars erfarenhet och deltagande i sexualundervisningsprogrammet ‘Week 6’. (Helbekkmo, Langeland, Sollesnes & Trengereid Tempero 2021)

Resultaten av undersökningen visade att eleverna vill ha en aktuell utbildning i sexualhälsa, där diskussion om relevanta ämnen samt övningar ingår. Eleverna vill även själva bidra till innehållet och genomförandet, detta för att förbättra hur väl ‘Week 6’ programmet lyckas. (Helbekkmo, Langeland, Sollesnes & Trengereid Tempero 2021)

Sexualundervisningsprogrammet ‘Week 6’ är önskvärt av eleverna men eleverna förväntar sig mera. Undervisningen bör ha ett mer positivt förhållningssätt och eleverna vill inte att deras utbildare ska skämmas för ämnet och diskussionerna. Detta visar att mycket hänger på undervisningen i skolan och på personalen i skolan. (Helbekkmo, Langeland, Sollesnes & Trengereid Tempero 2021)

I artikeln framgår det också att ungdomar är mer alerta och motiverade att lära sig när en utomstående utbildare håller i undervisning i skolan. Studien visar att eleverna tyckte om att få föreläsningar från externa utbildare, majoriteten föredrog dessa framför föreläsningar som hölls av deras egna lärare. Eleverna upplevde att de externa utbildarna var mer entusiastiska när de undervisade, vilket gjorde eleverna mer engagerade och motiverade. De externa utbildarna hade mer kunskap och expertis, och de skämdes inte under föreläsningarna, vilket var av stor betydelse för eleverna. Det gjorde eleverna mer bekväma och mindre besvärliga under lektionen. Eleverna upplevde även att de externa utbildarna tog elevernas frågor på allvar, i och med att alla elever var överens om att det var av stor vikt att få ställa frågor och få dessa frågor besvarade. (Helbekkmo, Langeland, Sollesnes & Trengereid Tempero 2021)

6.3 ‘Attitudes, knowledge and sexual behavior among Finnish adolescents before and after an intervention’

År 2019 publicerades artikeln *‘Attitudes, knowledge and sexual behavior among Finnish adolescents before and after an intervention’* i Finland. Artikeln handlade rätt så långt om samma sak som undersökningen i Norge, eftersom även denna var en undersökning som gjordes om sexualundervisningsprogram i skolor. Syftet med undersökningen var att förmedla information samt få en uppfattning om och förbättra ungdomars attityd, kunskap och sexuella beteende. Programmet var uppdelad i tre element; undervisning i klass, informationsmaterial samt gratis kondomer. De deltagande var första årets studerande i åldern 15–19 från åtta olika yrkesskolor i Finland. (Helminen, Kylmä, Pakarinen & Suominen 2019).

Resultatet av studien visade att programmet hade haft en positiv inverkan, eleverna hade fått bland annat fått en större insikt vad gäller könssjukdomar och hur man ska gå tillväga för att undersöka eventuell könssjukdom. (Helminen, Kylmä, Pakarinen & Suominen 2019).

Det som även lyftes fram i artikeln är att sexualundervisningen är väldigt begränsad när det kommer till den tid som läggs på sexualundervisning. Precis som i artikeln *‘We expected more about sex in the sex week’ -A qualitative study about students’ experiences with a sexual health education programme, from a health-promotion perspective’* visar även denna studie att mycket hänger på undervisningen i skolan. (Helminen, Kylmä, Pakarinen & Suominen 2019).

7 Metod

Vi har valt att göra en enkätundersökning, dvs. använda oss av en kvantitativ metod. Som datainsamlingsmetod för denna undersökning har unga fått svara på en enkät som delats på ungdomsportalen Decibel.fi:s hemsida.

7.1 Undersökningsgrupp

Vi har valt att genomföra undersökningen bland ungdomar i åldern 13–23 år. Sexualundervisningen i Finland är planerad att genomföras i årskurserna 7 – 9, men vi ville

även få en uppfattning om vad äldre ungdomar anser att sexualundervisningen bör ha innehållit under deras studietid då den samma grundläroplanen var i bruk.

Enligt läroplanen (Utbildningsstyrelsen, 2014) ska hälsokunskapen innehålla sexualundervisning under alla årskurser i högstadiet.

7.2 Undersökningens praktiska genomförande

Den ursprungliga tanken var att vi skulle genomföra enkätundersökningen på ett antal utvalda skolor i Österbotten. Under december 2021 tog vi via e-post kontakt med skolor vi hade som mål att besöka, dock blev responsen snabb och kontakten kortvarig eftersom bl.a. elevvården samt skolornas rektorer ansåg att denna undersökning skulle vara ett för känsligt ämne som kräver mer förberedas. Vissa svarade att dylik undersökning inte lämpar sig i deras skola.

Responsen från skolorna gav oss även en större utmaning och ett större intresse att utföra denna undersökning. Vi tog kontakt med Tessi Backas på ungdomsportalen Decibel.fi vid Korsholms kommun. Tessi jobbar som ungdomsinformatör och är utbildad sexualrådgivare samt hälsovårdare. Vi förde en dialog med Tessi angående vårt examensarbete och Tessi ville gärna att vi skulle publicera enkäten via Decibels sociala medier och hemsida, och på så sätt kunde enkäten fyllas i av deras besökare.

Vi ville tydligt framföra följande text i enkäten:

Hej, vi är två socionomstuderande som skriver ett skolarbete om sexualundervisningen i skolan. Vi är tacksamma ifall du skulle vilja svara på några frågor. Alla svar behandlas konfidentiellt, det betyder att ingen vet att du deltagit eller vad du svarat. Du kan alltid välja att inte svara ifall någon fråga är för svår eller personlig.

En länk till vår Microsoft Forms enkät publicerades på Decibel.fi:s hemsida, inga personuppgifter av de svarande samlades in av varken oss eller Decibel.fi. Enkäten innehöll inga frågor som kunde ge oss personuppgifter eller utfrån vilka man kunde indentifiera en individ. Deltagandet i undersökningen var frivilligt och anonymt.

7.3 Pilot

Innan enkäten publicerades på Decibel.fi hemsida och sociala medier handplockade vi personer som skulle svara på frågorna i enkäten. Den positiva respons vi fick var att frågorna var sakliga och bra formulerade. Förbättringar som behövde göras innan publikation var att vissa förgreningar i enkäten inte stämde enligt plan. Nödvändiga ändringar gjordes innan publicering.

7.4 Kvantitativ undersökningsmetod

Med tanke på att orden pornografi/porr och sexualundervisning, och diskussion om dessa, kan vara smått generande för ungdomar, och på så sätt svårt att få ärliga svar när man gör en kvalitativ intervju, så valde vi vid ett tidigt skede att göra en kvantitativ undersökning med hjälp av en enkät. Vi konstaterade även tidigare, i och med svaren från personal på skolorna, att när man nämner ordet porr så är det ett väldigt känsligt ämne. Svaren vi önskade få i denna undersökning behövde inte heller vara så djupgående. Vi ville kunna analysera svaren främst med hjälp av siffror.

I enkäten fanns även öppna frågor som de svarande kunde svara fritt och frivilligt på. Dessa användes för att få en data där respondenterna får säga mer exakt vad det tycker och tänker. Detta skulle ge oss data som vi kunde identifiera som oväntade möjligheter eller problem, och på så sätt kunde vi använda denna information för att utforma en välgrundad teori.

Tillförlitligheten med att använda sig av en kvalitativ undersökning kan vara mycket låg, medan resultaten efter en kvantitativ undersökning kan diskuteras med till exempel skolkuratorer eller rektorer. Resultaten kanske skulle leda till en eventuell utveckling eller dialog med skolkuratorerna för att sen kunna jobba vidare med till exempel en kvantitativ undersökning med flervalsfrågor.

8 Resultat

I denna resultatredovisning beskriver vi resultatet av vår enkät. Vi behandlar även de teman vi vill koppla ihop med vårt syfte i detta arbete.

Vi har identifierat följande teman; **varifrån får ungdomar information om sex och pornografi, är informationen om sex och pornografi som ges till ungdomar tillräcklig, hur skulle ungdomar vilja få information om sex och pornografi och pornografivanor bland ungdomar.** Under dessa kategorier har vi även citat som lagts till för att öka läsarens förståelse.

8.1 Analys

Enkäten hade totalt 53 svarande. Vi valde vid ett tidigt skede av analysen att plocka bort fem svarande. Tre av de svarandena var våra testpiloter, två av de svarandena hade en för hög ålder (27 år och 36 år). Orsaken till att vi valde att plocka bort dessa äldre personer beror på att de inte varit med om den senaste grundläroplanen som publicerades år 2014 av Utbildningsstyrelsen, samt att de inte befann sig inom ramen av vår undersökningsgrupp. Detta betyder att de svarande var totalt 48 personer ($N=48$) (fig. 1) varav 50% var flickor, 35% var pojkar, 6% svarade annat och 8% ville svara på frågan om kön. Åldern på de svarande var enligt vår undersökningsgrupp, 13–23 åringar.

1. Kön

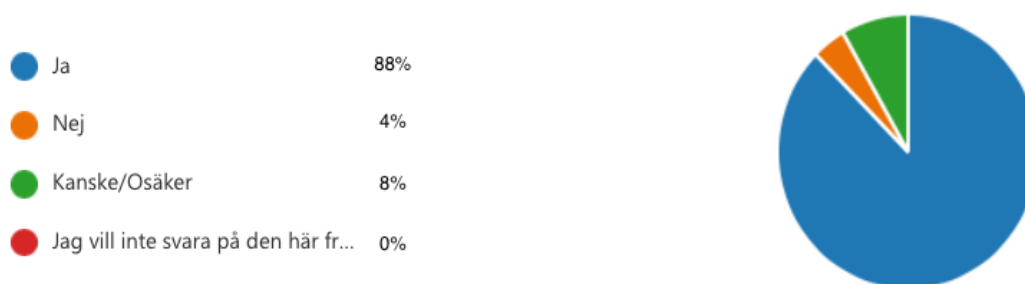

Figur 1. Könsfördelning (N=48)

8.1.1 Varifrån får ungdomar information om sex och pornografi?

I enkäten frågade vi om de svarande har haft hälsokunskap i skolan (fig. 2). Majoriteten (88%) av ungdomarna svarade att de har haft hälsokunskap i skolan, resterande svarade nej (4%) eller kanske / osäker (8%).

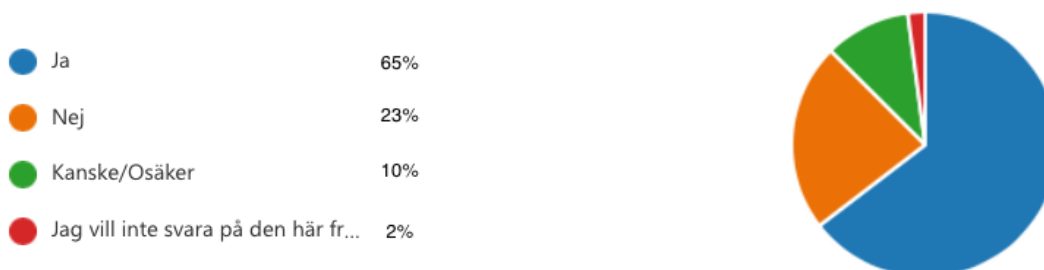
4. Har du haft hälsokunskap i skolan?

Figur 2. Hälsokunskapen i skolan (N=48)

Vi frågade även om de svarande har lärt sig om sex under någon lektion i skolan (fig. 3), även där svarade majoriteten (65%) av de svarande ja på den frågan. Resterande svarade nej (23%), kanske/osäker (10%) eller har valt att inte svara på den frågan (2%).

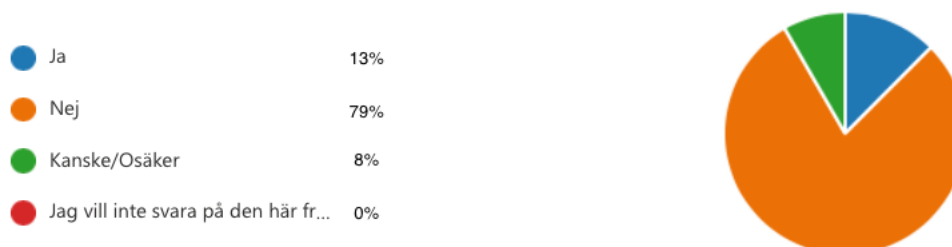
5. Har du fått lära dig om sex under någon lektion i skolan?

Figur 3. Lärande om sex under lektion (N=48)

Resultatet visade att majoriteten (79%) av de svarande dock inte har fått lära sig något om pornografi under någon lektion i skolan (fig. 4). Resterande svarade ja (13%) eller kanske/osäker (8%).

6. Har du fått lära dig om pornografi/porr under någon lektion i skolan?

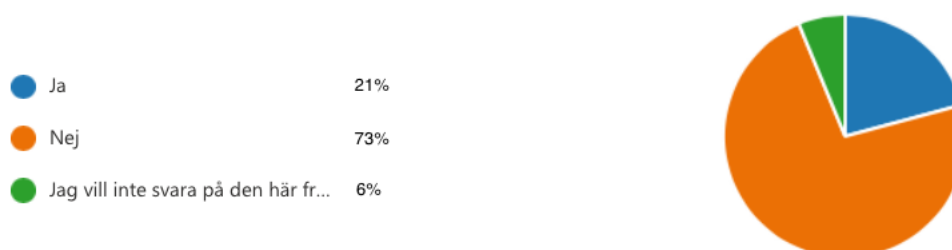

Figur 4. Lärande om pornografi under lektion (N=48)

Detta resultat var något som vi redan hade en ganska säker uppfattning om, eftersom ämnet pornografi inte specificeras inom hälsokunskapen i skolan kan man anta att lärarna inte känner sig tvungna att ta upp ämnet.

Vi ställde även frågan om någon vuxen utanför skolan pratat med den svarande om porr, till exempel förälder (fig. 5). Majoriteten på 73% svarade nej, 21% svarade ja och 6% ville inte svara på frågan.

8. Har någon vuxen utanför skolan pratat med dig om porr? (T.ex. din förälder)

Figur 5. Pratad om pornografi med någon vuxen utanför skolan (N=48)

Följdfrågan som var förgrenad till svaret ja på frågan om någon vuxen utanför skolan pratat med dig om porr (fig. 6), så visade det sig att 46% har pratat med någon förälder, 23% har pratat med syskon, 8% med någon släkting och 23% har pratat med någon annan. Med någon annan så har vi som öppna svar fått resultat som till exempel hälsovårdaren.

9. Vem? (du kan välja fler alternativ)

Figur 6. Med vem har du pratat om pornografi (N=48)

Vi frågade även, av de som svarat att någon vuxen utanför skolan pratat om pornografi med dem, vad den personen berättat eller vad som diskuterats. Frågan ställdes som en öppen fråga för att svarande skulle kunna beskriva med egna ord. Några svarande beskrev samtalen så här:

”Att killar tittar mycket på porr och kan få idéer från de”

”Att porr är okej att titta på, men att det också finns dålig porr, typ våldsam”

”Inga bra saker. Tjejer blir utnyttjade.”

”Att porr inte är som i verkligheten”

”att det är ofarligt”

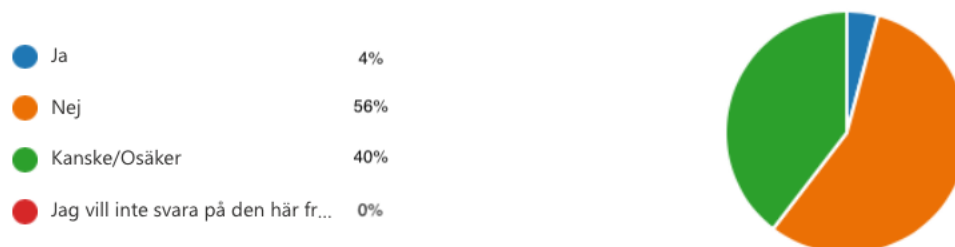
“Idk, mina föräldrar var väl inget särskilt men med kompisarna snackar vi ju om typ vår favvo porr o sånt”

8.1.2 Är informationen om sex och pornografi som ges till ungdomar tillräcklig?

För att vi skulle få en bättre uppfattning om ifall ungdomar får eller har fått tillräckligt med information om sex och pornografi valde vi att ställa några frågor gällande specifikt de ämnena.

På frågan om den svarande fått tillräckligt med information om sex i skolan (fig. 7) svarade 56% nej. Kanske / osäker svarade 40% och ja svarade 4%.

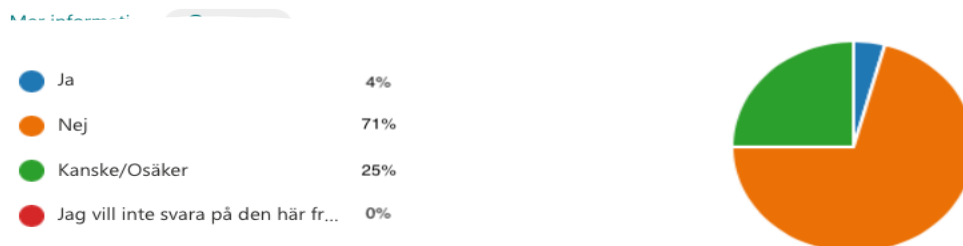
19. Tycker att du får/har fått tillräckligt med information om sex i skolan?

Figur 7. Fått tillräckligt med information om sex (N=48)

På frågan om den svarande tycker hen har fått tillräckligt med information om porr i skolan (fig. 8), svarade majoriteten nej, hela 71%. Ja svarade 4% och kanske / osäker svarade 25%.

20. Tycker du att du får/har fått tillräckligt med information om porr i skolan?

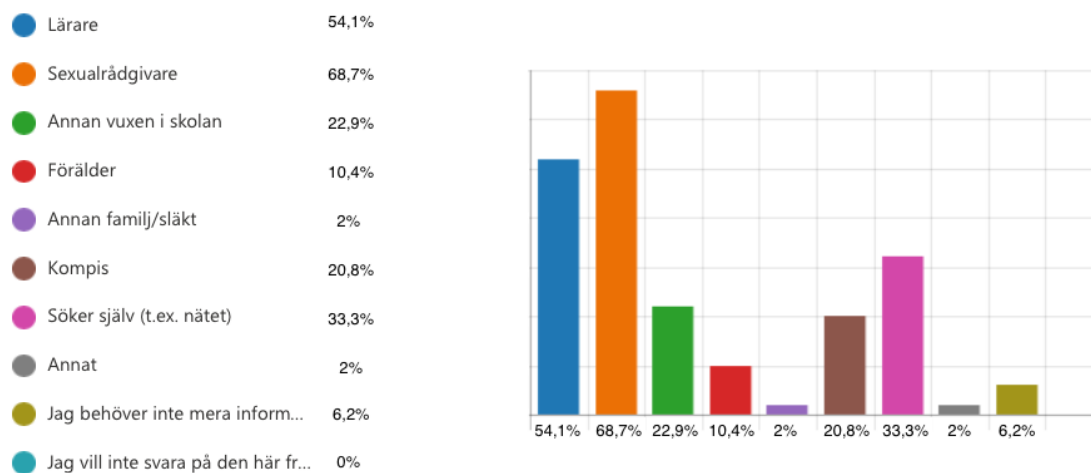
Figur 8. Fått tillräckligt med information om pornografi (N=48)

8.1.3 Hur skulle ungdomar vilja få information om sex och pornografi?

För att kartlägga ungas preferenser gällande mottagandet av information kring sex och pornografi inkluderade vi frågan "Hur skulle du helst vilja få information om sex / porr?" (fig. 9). Frågan ställdes som en flervalfråga och svarande kunde således välja mer än en önskad informationskälla.

Resultaten visar på att unga främst önskar få information om sex och pornografi av lärare samt sexualrådgivare. Bland svarsalternativen lärare, sexualrådgivare, annan vuxen i skolan, förälder, annan familj/släkt, kompis, söker själv (till exempel nätet), annat och jag behöver inte mera information har majoriteten valt lärare och sexualrådgivare som önskad informationskälla. Av de svarande valde 54,1% lärare som alternativ och 68,7% sexualrådgivare. Bland de svarande önskade 22,9% information från annan vuxen i skolan, 20,8% ville få information från en kompis, 33,3% uppgav att de ville söka upp informationen själv, 10,4% önskade information från förälder, 2% valde annan familj/ släkt och 2% svarade annat. Endast 6,2% av de svarande ansåg att de inte behövde mera information om sex och pornografi.

21. Hur skulle du helst vilja få information om sex / porr? (du kan välja fler alternativ)

Figur 9. Hur eller av vem skulle man vilja ha information om sex och pornografi (N=48)

Svaren tyder på att skolan har en viktig del i att informera unga om sex och pornografi samt att unga långt förlitar sig på skolan för att få denna information. Unga vill få information om sex och pornografi av professionella vuxna, där sexualrådgivare helt klart har ett stort förtroende bland unga. Resultaten visar även att de flesta unga inte upplever sig ha tillräcklig information gällande sex och pornografi.

8.1.4 Pornografivanor bland ungdomar

Vi ville även i vår undersökning ta reda på vad unga tror/tycker pornografi är, hur och när de unga kommit i kontakt med pornografi för första gången, orsakerna till att titta på pornografi och hur de skulle beskriva den pornografi de kommit i kontakt med. Syftet med dessa frågor var att kartlägga hur tidigt pornografi och sex kommer in i de ungas liv, eftersom detta ger en bild av när man bör börja informera om sex och pornografi till målgruppen. Vidare är det viktigt att veta syftet av pornografikonsumtionen och förstå uppfattningar om pornografi bland unga för att kunna ge tillräcklig och adekvat information. Frågorna som berörde hur man första gången kommit i kontakt med pornografi, vad man tror pornografi är, orsakerna till att man tittat på pornografi och beskrivandet av den pornografi man sett på valde vi att göra till öppna frågor för att ge den svarande fritt ord.

Inledningsvis bad vi de svarande beskriva vad de anser eller tror att pornografi är. Många beskrev pornografi enkelt som film med sexakter.

“Fejk”

“De filmar då de har sex”

“Film där de har sex”

“Tycker inte så mycket om det”

“Jag tycker bara de e nåt som gör det lättare för mig att komma och det är rätt hett”

“Vuxenvideos. Vill inte gå in på detaljer.”

Svarande bads även beskriva porr i allmänhet med tre adjektiv. Nedan några av dessa svar:

“Fejk. Betalat.”

“Pirrigt”

“Äcklit”

“Svettigt, sperma, intensivt”

”film, inte riktigt sex”

”hett, sextigt, upphetsande”

Av de svarande uppgav 61% att de tittat på pornografi (fig.10). Av de 61% som tittat på pornografi är 50% flickor, 40% pojkar, 5% annat och 5% vill inte säga. På frågan varför de tittat eller tittar på pornografi var svaren varierande. En del uppgav sig ha sett på pornografi i syftet att lära sig mer om sex samt av nyfikenhet. Andra svarande såg på pornografi främst i njutningssyfte.

”För att jag ville veta mera om sex”

”För jag ville veta hur man gör”

“Kul”

”Egen njutning, nyfikenhet.”

“För att bli upphettad oftast.”

”för att det är rätt så najs att ha det när man runkar istället för att bara använda sina tankar eller någon stillbild”

En del svarande uppgav att porr tittandet hade sin grund i att personer i kompiskretsen tittade på porr.

”För mina kompisar gjorde de”

”Vill kolla för kompisarna hade gjort det”

14. Har du tittat på porr?

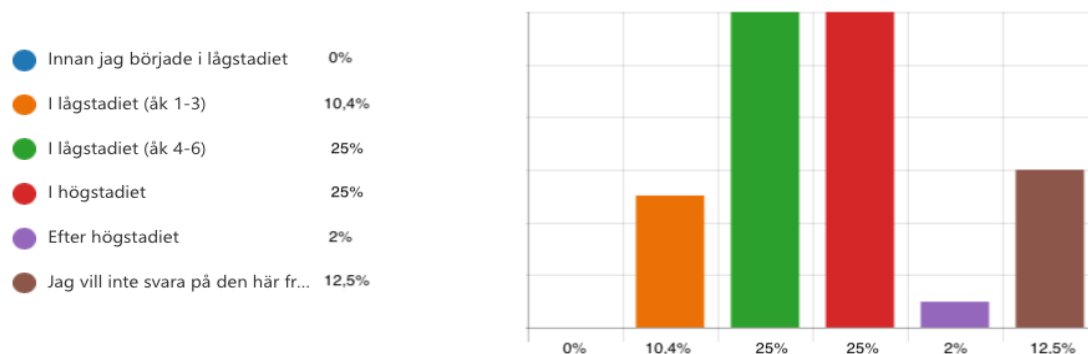
● Ja	61%
● Nej	17%
● Kanske/Osäker	8%
● Jag vill inte svara på den här fr...	14%

Figur 10. Har du tittat på pornografi? (N=48)

Enkäten innehöll även frågan “Kommer du ihåg när du tittade på pornografi första gången?”(fig.11). Majoriteten av de svarande uppgav sig ha sett på pornografi första gången i åk 4–6 (25%) eller i högstadiet (25%). Övriga svar var i åk 1–3 (10,4%), efter högstadiet (2%) och 12,5% av de svarande valde alternativet att inte svara på frågan. Ingen svarade att detta skett innan lågstadiet. (fig. 10). Enkäten var designad på så vis att enbart de som svarat ja på frågan om de tittat på porr (fråga 14) fördes vidare till denna fråga, vilket är orsaken till mindre mängd svarande än i föregående frågor.

17. Kommer du ihåg ungefär när du tittade på porr för första gången?

Figur 11. När tittade man på pornografi för första gången (N=36)

På frågan “Kan du berätta mer om första gången du tittade på porr?” kunde bland svaren avläsas att många kommit i kontakt med pornografi första gången av misstag eller genom att någon annan person visat dem.

”en i klassen visade åt mig i 3an i bussen”

“Kom något på youtube”

” Av misstag för en kompis lurade mig”

Vanligt tycktes även vara att man tittat första gången på pornografi med en kompis. Flera svarande nämnde att tittandet på pornografi första gången skett tillsammans med en vän.

“Jag tror jag var med en kompis hemma hos mig, han visade mig porr och jag tror jag gillade det”

”Kollade det första gången med en kaveri”

”Med kompis hemma hos dem, hennes pappas film”

En del svarande uppgav sig ha självmant sökt upp pornografiskt material av bl.a. nyfikenhet, nyfunnet intresse för sex eller viljan att se på mer efter att någon annan först visat.

“Var ensam, nyfiken och i den åldern då man börjar intressera sig för sex. Visste att man kan hitta vad som helst på nätet så googlade bara.”

”Min kaveri visade en film på snap, sen hemma tittade jag mera”

”Jag kollade via telefon på natten”

Pornografin man tittat på beskrevs bland annat med ord som grov, varierande, äcklig, svettig, kul och vanlig. Någon ansåg att pornografin man sett verkade “fejk”. Några citat från svarande:

”Allt mellan himmel och jord.”

”ganska normal antar jag, kille och tjej knullar, ibland flera tjejer ibland flera killar”

“Häftigt”

“äcklig”

”Verkar vara fejk”

”Reklam på youtube”

“Mycket bra”

9 Sammanfattning

Syftet med detta arbete var att kartlägga hur unga får information om sexualitet och pornografi samt om de själva upplever sig få tillräcklig information om dessa. Våra frågeställningar var: **Vilken info får de unga om sex och pornografi, när och av vem? Är det tillräcklig info, är det vid rätt tillfälle och av rätt personer? Vilken relation har unga egentligen till pornografi?**

Vilken info får de unga om sex och pornografi, när och av vem?

Enligt våra resultat har de flesta haft hälsokunskap i skolan och majoriteten av de svarande uppger sig ha fått lära sig om sex under någon lektion i skolan. Däremot har inte alla som uppgett sig ha tagit del av undervisning i hälsokunskap upplevt att de fått lära sig om sex under någon lektion i skolan, 88% (fig. 2) av alla svarande uppger att de fått undervisning i hälsokunskap men endast 65% (fig.3) av alla svarande upplever att de undervisats om sex i skolmiljö. Många svarande har därtill uppgett att de anser att de inte fått tillräcklig information om sex och pornografi trots undervisning i skolan. Vi kan alltså urskilja att ungdomar upplever en brist i sexualundervisningen och dess innehåll.

Enligt den finska grundläggande läroplanen (Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, s. 401) är målet för hälsokunskap för årskurserna 7–9 att eleverna skall få kunskap om sexualitet, olika områden av sexuell hälsa och variationer i sexuell utveckling. Vi tolkar sex som något som går under dessa målsättningar, ändå har inte alla svarande överhuvudtaget fått information om sex i skolan, vilket tyder på att dessa mål inte uppfyllts och att informationen kunde vara bättre.

Utgående ifrån de frågor och svar som finns i vår enkät kan vi snabbt konstatera att pornografi inte har tagits upp inom ramen av skolans sexualundervisning trots att denna typ av undervisning bör relatera till de ungas behov, den värld de växer upp i och ge den information de unga behöver angående sexuell hälsa och utveckling (se kapitel 5). Vi kan tycka att pornografi idag är oerhört relevant och bör inkluderas i den information som ges om sexuell hälsa, sexuell utveckling samt kunskap om sexualitet, eftersom det blir allt vanligare att unga i låg ålder kommer i kontakt med pornografiskt material. Ungdomar behöver kunna förlita sig till vuxna då det gäller frågor om pornografi och sexualitet. I sitt utforskande kan unga stöta på allt mellan himmel och jord tack vare, eller på grund av, internets stora utbud. Pornografien idag är lättillgänglig och levererar innehåll för även de mest specifika fetischerna, vilket gör att det material unga kommer i kontakt med kan vara oförutsägbart och förvirrande för den ovane. Om de vuxna som ansvarar för sexualfostran inte för en öppen dialog med de unga kring pornografi kan detta leda till ångest, förvirring och skamkänslor bland unga trots att det är en naturlig del av att utforska sin sexualitet. Grundläggande för sexualfostran är att behandla aktuella frågor kring sexualitet och i dagens samhälle är pornografi en aktuell aspekt av ungas sexualvanor, unga kommer i kontakt med pornografi både i misstag och med avsikt att ta del av pornografiskt material.

Är det tillräcklig info, är det vid rätt tillfälle och av rätt personer?

Det råder även brist i att få information om pornografi av vuxna utanför skolan. Av våra svarande uppgav 73% att de inte informerats om pornografi utanför skolan heller (fig. 5). Vilket leder oss till antagandet om att unga idag i det största hela inte informeras tillräckligt om pornografi och sex eller ges trygga forum där de kan diskutera ämnena. Såväl den officiella som inofficiella sexualfostran har alltså idag brister vad gäller att behandla aktuella frågor om sexualitet bland unga.

Ämnet pornografi kan anses laddat och svårt att ta upp, särskilt ur en vuxens synvinkel, eftersom det fortfarande är tabubelagt och en underliggande känslighet råder gällande ämnet.

Det känns helt enkelt genant för vuxna att prata om pornografi, ansvaret ligger ändå hos just vuxna vad gäller att ge saklig information och utrymme för diskussion då det gäller sexualitet och pornografi. Ansvaret försvinner inte för att ämnet känns besvärligt. Pornografien är skapad av vuxna för vuxna, men idag är konsumenterna i allt bredare grad även unga, vilket vidare lägger ansvar på vuxna i att rådgöra i de känslor och tankar som väcks till följd av konsumtionen av pornografi. Unga ska inte behöva känna skam eller skuld över sin nyfikenhet på sex och pornografi. De behöver kunna bearbeta det de ser och ges möjlighet att öppet diskutera och delges väsentlig information av trygga vuxna.

Väldigt få av alla svarande hade fått information om pornografi under någon lektion i skolan. Därtill svarade 25% kanske / osäker på frågan om de fått tillräckligt med information om porr i skolan (fig. 8), vilket får oss att undra varför de känner osäkerhet kring om de fått information. Kan detta tolkas som att lärare känner sig obekväma i att prata om ämnet, kanske har ämnet diskuterats men på ett otydligt sätt?

Enligt våra resultat önskar största delen av de svarande få information om sex och pornografi av en sexualrådgivare, men en stor del vill också få informationen av en lärare (fig. 9). Vi kan se likheter i den tidigare forskningen som gjordes i Norge 2021 av Helbekkmo, Langeland, Sollesnes & Trengereid Tempero. Elever har ofta ett starkt förhållande med sin lärare vilket kan göra att de är mera bekväma att få sexualundervisning av sin lärare än från någon utomstående.

Vilken relation har unga egentligen till pornografi?

Ungas relation till pornografi är enligt våra svar varierande. För en del unga handlar det om nöje och njutning, för en del är det motbjudande och för andra ett sätt att leta upp information. Nyfikenhet, kompisars intresse för pornografi och att stöta på pornografiskt material av misstag var också vanliga orsaker till att man tittat på pornografi. Det som ändå kan urskiljas som gemensamt för alla var att pornografi tycks vara väldigt närvarande och vanligt förekommande i de ungas liv, vilket understryker behovet av att ta in det som en del av sexualfostran.

Resultatet visar att en del svarande aktivt letar efter information på internet om sex och pornografi. Vi kan fråga oss om internet är den bästa informationskällan för ungdomar gällande pornografi och sex, och om de kan urskilja pålitlig information från icke-pålitlig. Ger pornografien den bästa information hur till exempel kvinnan ska behandlas under själva sexakten, eller ger pornografien en verklighetstrogen bild av samlag och njutning? En del

svarande beskrev pornografi med ord som “fejk” och “filmat. inte riktigt sex” vilket kan tolkas som att de unga till åtminstone till någon del kan urskilja pornografi från verklighet.

9.1 Kritisk granskning

Vi hade gärna åkt ut till skolorna och hållit en personlig presentation om oss och om vår undersökning samt ämnet i sig. Ämnet är laddat och en viss känslighet finns angående det, en mer djupgående presentation av ämnet och syftet med undersökningen hade kanske resulterat i fler svarande. Besök i skolor hade därtill kunnat resultera i diskussion med de svarande, något som kanske hade gett oss en bredare och djupare förståelse i hur ungdomar reagerar när man tar upp ämnet sex och pornografi. Vi hade även kunnat förklara frågorna och berätta mera om svarsalternativen för att undvika misstolkningar.

I kapitel 7.2 nämner vi att vår ursprungliga plan var att personligen åka till skolor och genomföra undersökningen på plats. Responsen från skolvärlden var att ämnet var för känsligt, vilket för oss fungerade som en motiverande faktor. Sex, sexualitet och pornografi är ämnen som definitivt inte bör sopas under mattan, utan tvärtom kräver dessa ämnen öppen dialog och unga behöver tillhandahållas pålitlig information kring dessa ämnen. Om skolan ställer sig kritiskt till att man pratar om dessa ämnen med unga, kan man ifrågasätta hur täckande sexualundervisningen egentligen är.

Enkätundersökningen var en lämplig metod i och med ämnets känslighet. De svarande var anonyma och kunde svara på enkäten var, när och hur de själva ville. Svaren gav siffror och en statistisk överblick över ungas upplevelser om sexualfostran och hur den sexualfostran de tagit del av har behandlat ämnen som sex och pornografi. Vi upplever att vi fått svar på de frågor vi ställde i samband med undersökningen och syftet med detta arbete. En kvalitativ forskningsmetod hade däremot gett mer djuphet och förståelse vad gäller ungas egna tankar kring sex och pornografi och vad det är som saknas inom sexualundervisningen idag – detta är något som vidare forskning kunde ta fasta på.

Då det gäller formuleringen av frågorna, och hur de svarande har tolkat dem, finns en möjlighet att de svarande har tolkat frågorna annorlunda än hur vi menat. Vi använde exempelvis ordet “sex” i våra frågor, med vilket vi avsett all form av sex och sexualitet, men en risk att svarande tolkat detta till att enbart syfta till samlag finns. Dessa eventuella misstolkningar handlar dock om små nyansskillnader och påverkar således inte resultaten i

sig. I efterhand kan vi dock se att vi kunde varit tydligare i formuleringen av frågor, något som ett besök i skolan hade hjälpt till med.

Ämnet vi gav oss in på är väldigt brett och det finns mycket att säga och undersöka kring det. Vi var tvungna att begränsa oss till bara några av alla de teman som berör unga, sexualitet, sexualfostran och pornografi på grund av tids- och resursbegränsningar samt för att bibehålla en tydlighet i arbetet. Detta ämnesområde är dock aktuellt och viktigt och vi hoppas se mer nutida forskning kring det. Under vår undersökning noterade vi att tidigare forskning som fanns till förfogande ofta var utförd för många decenier sedan, vilket förstås inte gör materialet totalt obsolet och oanvändbart, men området saknar färskare undersökningar och mer aktuellt material.

9.2 Avslutande reflektioner

En tid innan vi avslutade detta examensarbete kunde vi via svenska medier läsa att läroplanerna i vårt grannland Sverige ändras.

Idag finns det ett kunskapsområde inom läroplanen som kallas Sex och samlevnad vilket ändrar namn till Sexualitet, samtycke och relationer. Dessa ändringar tas i bruk från och med höstterminen 2022 på bland annat grundskolenivå. Enligt den nya läroplanen ska informationen gällande sexualitet, samtycke och relationer bland annat innehålla utvecklingen av elevernas kritiska förhållningssätt till framställningar av relationer samt sexualitet i olika medier och sammanhang, bland annat i pornografin. (Skolverket.se)

Borde Utbildningsstyrelsen i Finland uppdatera grundläroplanen med tanke på att den nuvarande grundläroplanen är från 2014? På Utbildningsstyrelsens hemsida gällande de centrala delarna i läroplanen står det:

”Från och med 1.8.2016 togs de nya läroplanerna för den grundläggande utbildningen i bruk i årskurserna 1–6 i hela landet. I de högre årskurserna införs läroplanerna stegvis: i årskurs 7 togs de i bruk 1.8.2017, i årskurs 8 läsåret 2018 och i årskurs 9 tas de i bruk läsåret 2019” (Utbildningsstyrelsen 2022).

Dagens samhälle är väldigt föränderligt, således kan det kännas som att en läroplan som gjorts upp år 2014 och sakta tagits i bruk kan börja vara lite föråldrad i detta skede och att

mycket nytt hunnit ske, specifikt gällande ungas sexuella utveckling. Kanske borde man även i Finland ta i bruk något liknande som det Sverige nu går in för.

Vi är glada och otroligt tacksamma för att vi fick göra enkätundersökningen via Decibel.fi. Utan deras hjälp hade vi inte kunnat utföra den typ av undersökning vi ville eftersom skolorna var tveksamma till ämnet och distributionen av vår enkät hade blivit svårare.

Arbetet mellan oss som skribenter har fungerat fantastiskt bra. Arbetet innan och under detta examensarbete strukturerades upp i god tid innan vi började, för att ha en tydlig struktur och vara optimister gällande tiden och planeringen av tidsanvändningen.

Som vidare forskning föreslår vi att man fördjupar sig i ämnet genom att göra en kvalitativ undersökning gällande ungdomars syn på pornografin och sexualundervisningen i skolorna.

Källor

Ahlin, M. & Dufva, M. 2021. *Värsta bästa svårsnacket: om porr, sex & samtycke*. Bonnier Fakta 2021

Bildjuschkin, K. & Malmberg, A. 2000. *Kerro meille seksistä*. Tammerfors: Tammer-Paino Oy.

Bridges, A., Wosnitzer, R., Scharrer, E., Sun, C. & Liberman, R. 2010. *Aggression and Sexual Behavior in Best-Selling Pornography Videos: A Content Analysis Update*. *Violence against women*. 16. Pages 1066–1085. <https://doi.org/10.1177/1077801210382866>.

BZgA, THL & WHO. 2010. *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa: Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille*. Helsingfors: Valopaino Oy.

Dataombudsmannens byrå. U.å. [Online] <https://tietosuoja.fi/sv/samtycke-av-den-registrerade> [hämtad: 18.04.2022]

Duodecim Terveyskirjasto. 2018. [Online] <https://www.terveyskirjasto.fi/oos00001> [hämtad: 17.04.2022]

Holme, I. M. & Solvang, B. K. 1997. *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder* (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Hägström-Nordin, E. & Magnusson, C. (red.). 2020. *Ungdomar, sexualitet och relationer*. Lund: Studentlitteratur AB.

Kontula, O. & Meriläinen, H. 2007. *Koulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa*. Helsingfors: Vammalan Kirjapaino Oy.

Kontula, O. (red.). 1990. *Seksistä - kuinka puhua nuorille?*. Helsingfors: Otava.

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. *Sexualiteten steg för steg*. Helsingfors: Next Print Oy.

Kosunen, E. & Ritamo, M. 2004. *Näkökulmia nuorten seksuaaliterveyteen*. Helsingfors: Stakes.

Lantz, E. 2021. *Porrsnacket – En handbok för föräldrar*. Litauen: HarperCollins.

Löfgren-Mårtenson, L. & Månsson, S-A. 2006. “*Sex överallt, typ?!*” Förlagshuset Gothia AB.

Nummelin, R. 1997. *Seksuaalikasvatusmateriaalit*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Oinonen, M. & Susineva, A. 2019. *Seksuaalikavattajan käsikirja*. Helsingfors: Trinket.

Pakarinen, M., Kylmä, J., Helminen, M. & Suominen, T. 2020. Attitudes, knowledge and sexual behavior among Finnish adolescents before and after an intervention. *Health Promotion International*, Volume 35, Issue 4, August 2020, Pages 821–830. <https://doi.org/10.1093/heapro/daz074>

RFSU. 2007. [Online] <https://www.rfsu.se/globalassets/pdf/samtala-om-pornografi-i-skolan---en-handledning-fran-rfsu.pdf> [hämtad: 03.12.2021]

Skolverket. 2022. [Online] <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sexualitet-samtycke-och-relationer> [hämtad: 17.04.2022]

Språkrådet. 2018. *Svenska skrivregler*. Kina: People Printing.

Utbildningsstyrelsen. 2014. [Online] https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna_for_laroplanen_for_den_grundlaggande_utbildningen_2014.pdf [hämtad: 14.12.2021]

Frågor om sexualundervisning

Hej, vi är två socionomstuderande som skriver ett skolarbete om sexualundervisningen i skolan. Vi är tacksamma ifall du skulle vilja svara på några frågor. Alla svar behandlas konfidentiellt, det betyder att ingen vet att du deltagit eller vad du svarat. Du kan alltid välja att inte svara ifall någon fråga är för svår eller personlig.

* Obligatoriskt

Bakgrundsinformation

1. Kön *

- Kille
- Tjej
- Annat
- Vill inte säga

2. Ålder *

3. Stad / Kommun *

4. Har du haft hälsokunskap i skolan? *

- Ja
- Nej
- Kanske/Osäker
- Jag vill inte svara på den här frågan

5. Har du fått lära dig om sex under någon lektion i skolan? *

- Ja
- Nej
- Kanske/Osäker
- Jag vill inte svara på den här frågan

6. Har du fått lära dig om pornografi/porr under någon lektion i skolan? *

- Ja
- Nej
- Kanske/Osäker
- Jag vill inte svara på den här frågan

7. När har du fått höra om porr för första gången under någon lektion i skolan?

*

- I lågstadiet (åk 1-3)
- I lågstadiet (åk 4-6)
- I högstadiet
- Efter högstadiet
- Osäker
- Jag vill inte svara på den här frågan

8. Har någon vuxen utanför skolan pratat med dig om porr? (T.ex. din förälder)

*

- Ja
- Nej
- Jag vill inte svara på den här frågan

9. Vem? (du kan välja fler alternativ) *

- Förälder
- Syskon
- Släkting
- Annan
- Jag vill inte svara på den här frågan

10. Vem då? (T.ex. kompis förälder, tränare, granne)

11. Vad berättade den personen/ Vad pratade ni om?

12. Vad tycker / tror du att porr är?

13. Hur skulle du beskriva porr med tre adjektiv / ord?

14. Har du tittat på porr? *

- Ja
- Nej
- Kanske/Osäker
- Jag vill inte svara på den här frågan

15. Hur skulle du beskriva porren du sett / ser på?

16. Varför tittar du / har du tittat på porr?

17. Kommer du ihåg ungefär när du tittade på porr för första gången? *

- Innan jag började i lågstadiet
- I lågstadiet (åk 1-3)
- I lågstadiet (åk 4-6)
- I högstadiet
- Efter högstadiet
- Jag vill inte svara på den här frågan

18. Kan du berätta mer om första gången du tittade på porr.

Tex. var du ensam eller med kompis/kompisar? Ville du se på / letade du efter porr, eller var det i misstag / någon som visade dig porr?

19. Tycker att du får/har fått tillräckligt med information om sex i skolan? *

- Ja
- Nej
- Kanske/Osäker
- Jag vill inte svara på den här frågan

20. Tycker du att du får/har fått tillräckligt med information om porr i skolan? *

- Ja
- Nej
- Kanske/Osäker
- Jag vill inte svara på den här frågan

21. Hur skulle du helst vilja få information om sex / porr? (du kan välja fler alternativ) *

- Lärare
- Sexualrådgivare
- Annan vuxen i skolan
- Förälder
- Annan familj/släkt
- Kompis
- Söker själv (t.ex. nätet)
- Annat
- Jag behöver inte mera information
- Jag vill inte svara på den här frågan

4/22/2022

Det här innehållet har inte skapats och stöds inte av Microsoft. Data du skickar kommer att skickas till formulärets ägare.

Microsoft Forms